

arenaidé
Augusti 2020

I väntan på vadå?

Hur EU förlorade kampen
för demokrati på Kuba

Erik Jennische

I väntan på vadå?

Hur EU förlorade kampen för demokrati på Kuba

© Erik Jennische och Arena Idé, Stockholm, augusti 2020

Omslagsfoto: Erik Jennische

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

Författarpresentation

Erik Jennische är till vardags Latinamerikachef på Civil Rights Defenders. Han har även arbetat med demokrati- och människorättsfrågor i östra Europa och på Balkan, och tycker att arbetet för politiska fångar som Gui Minhai och Dawit Isaak borde prioriteras högre i svensk utrikespolitik.

De åsikter och analyser som förs fram i texten är författarens egna och delas inte nödvändigtvis av Civil Rights Defenders.

INNEHÅLL

VAD VAR DET SOM HÄNDE?	6
KRIS UTAN KONSEKVENSER	7
FÖRMÅGAN ATT STYRA BILDEN AV LANDET	7
FÖRMÅGAN ATT INGJUTA RÄDSLOR HOS POLITIKER, DIPLOMATER OCH INSTITUTIONER.....	29
FÖRMÅGAN ATT BEHÅLLA MAKTEN ÖVER TIDEN	29
FÖRLUSTEN.....	54
HOPPET	57

VAD VAR DET SOM HÄNDE?

Den kubanska revolutionen fyllde 60 år 2019. Våren 2020 har den styrt kubanernas liv längre efter Berlinmurens fall 1989 än före. Under de första 30 åren förundrades och förfärades omvärlden av den radikala politiska och ekonomiska omvandlingen och Fidel Castros förmåga att hålla landet i sitt grepp. Under de senaste 30 åren har frågan varit: Hur länge kan revolutionen överleva?

Men sedan ett par år ställs den frågan allt mer sällan. När Raúl Castro ärvde makten av sin sjuke bror i mitten av 00-talet, satte han målet att få omvärldens erkännande för att Kuba och dess kommunistparti hänger ihop för alltid, för att revolutionen är kubanernas nationella projekt. Och han lyckades.

I år är det sex år sedan EU och USA öppnade dörren för Raúl Castro och gjorde goda relationer till den kubanska regeringen till syftet med politiken. Två år senare, våren 2016, besökte Barack Obama Kuba och gick på baseboll med Raúl Castro. Samtidigt slutförhandlade EU och Kuba ett brett avtal om politisk dialog, bistånd och handel.¹ I samband med att avtalet undertecknades på hösten 2016 avskaffade EU sin tidigare gemensamma ståndpunkt om Kuba, en ståndpunkt som slog fast att målet med EU:s politik var att bidra till demokratisering.

Under åren därpå ökade den kubanska regeringen förtrycket av de mänskliga rättigheterna och 2019 antog den kubanska nationalförsamlingen en ny konstitution för landet som förklarar att kommunistpartiet är den överordnade politiska kraften i samhället och staten. Några månader senare antog nationalförsamlingen en ny vallag, som omöjliggör såväl demokratisering som maktskifte. EU protesterade inte en enda gång.

Hur kunde detta hända? Och hur gjorde Raúl Castro?

För att förstå hur Raúl Castro kommit så nära sitt politiska mål att överlämna en politiskt stabil ordning, erkänd och uppskattad av omvärlden, till sina barn och politiska arvtagare, måste man identifiera de tre för politiken centrala förmågor som den kubanska regeringen skaffat sig under decennierna sedan 1959. Dess förmåga *att styra bilden av landet, att ingjuta rädsla hos politiker, diplomater och institutioner, och att behålla makten över tiden.*

---

¹ "Avtal om politisk dialog och samarbete mellan Europeiska unionen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Republiken Kuba, å andra sidan". Se behandlingen av ärendet i riksdagen här: https://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/avtal-om-politisk-dialog-och-samarbete-mellan_H701UU3.

Målet med denna rapport är att visa hur den kubanska regeringen använt dessa förmågor för att stärka den politiska argumentation inom EU:s byråkrati och medlemsländer som verkat i linje med den kubanska regeringens intressen. Det är Kuba som styrt och EU som följt efter.² Hösten 2019 godkände även Sverige avtalet, och det är nu bara Litauen i EU som inte gjort det. Sannolikt var den kubanska regeringens plan att nu använda de nya bistånds- och handelsmöjligheterna för att finansiera utvecklingsprojekt och hitta investerare till den allt mer förstelnade kubanska ekonomin. Men så kom coronakrisen och ställde det mesta på huvudet.

Rapporten börjar med ett avsnitt om den kubanska ekonomiska situationen våren 2020, och sedan ägnas ett avsnitt vardera åt den kubanska regeringens tre förmågor, och hur dessa styrt den kubanska regeringens agerande det senaste dryga decenniet. På slutet finns även en kort diskussion om vilka som borde vara principerna för en ny europeisk Kubapolitik.

KRIS UTAN KONSEKVENSER

– I går, för att köpa grönsaker, men kön var fruktansvärd, säkert fem timmar, och det fanns ingen möjlighet att hålla distans, svarar Roxana från Miramar i västra Havanna på min fråga om när hon var ute och handlade mat sist. I maj 2020 har den kubanska ekonomin helt stannat av.

– Så jag drog efter några timmar till Vedado, närmare centrum, till ett av de kvarter som stängdes ned först. Det var ett stort utbrott av covid-19 där, och egentligen får man fortfarande varken gå in eller ut ur området. Men utbudet av grönsaker är större. Jag köpte bananer, mango, ananas, lök, vitlök och rotfrukter. Det var mycket folk, men mindre än hemma. Jag stod i kön en halvtimme och det var inte dyrt, fem pund lök för fem peso kilot, fortsätter hon.

Fem pund motsvarar drygt två kilo. Två kilo lök för 25 peso. Sommaren 2019 höjde den kubanska regeringen minimilönen i landet till 400 peso, och medellönen till 1 000 peso.

– Ingen vill bli smittad, så klart, men prioriteringen är mat, man bryr sig inte längre om att det är farligt att vara så många på samma plats. Hålla avstånd är inget man gör. Det finns nästan alltid poliser när kön är lång, längst är kön när det säljs kött. Men vad ska två tre poliser tjäna till då? De kan inte kontrollera att så många människor håller avstånd.

---

² Analysen gör däremot inte anspråk på att visa hur olika politiska och ekonomiska intressen i EU positionerat sig mot varandra för att åstadkomma politikskiftet.

Roxana berättar att polisen ofta behandlar människor illa när de ska kontrollera kön. De som köar blir arga i värmen eller rädda för att de inte ska komma fram i tid, vilket ofta leder till aggressivitet och slagsmål. Hon har arbetat med flera människorättsorganisationer på Kuba tidigare, men inte med någon specifik nu, hon håller lite lägre profil än förr och vill inte längre att jag skriver vad hon heter.

– För tio dagar sedan berättade en bekants bekant som arbetar i en butik nära där jag bor att de skulle få in kött nästa dag. Jag gick dit klockan tolv på natten och ställde mig i kön. Man får inte vara ute så sent längre, det är utgångsförbud, och om polisen kommer får man böter. Så vi som var där organiserade kön och jag gick hem. Sen gick jag tillbaka varje timme under nattens gång. De som hade åkt långt för att komma dit gömde sig i trappuppgångar, någon klättrade upp i ett träd. Vid fem, när det blev tillåtet att vara ute, var vi kanske 150, säger Roxana och skickar samtidigt bilder med människor som står under några stora träd i mörkret med ansiktsmask och väntar.

– Vid sex kom militärpolisen för att organisera kön. De skannade id-korten och gav oss en köplats. När butiken öppnade klockan tio var kön flera kvarter lång. Jag kom in efter en stund och vid elva hade jag köpt ett paket med nästan två och ett halvt kilo kött för 10 CUC.

CUC, konvertibla peso, är den andra officiella valutan på Kuba, och den enda man officiellt kan växla till sig med dollar. Den konvertibla peson är knuten ett till ett till dollarn, och värd ungefär 25 peso.

Roxana är engelsklärare till yrket, men får inget jobb sedan många år.

– För jag har en historia, nästan kriminell, jag är människorättsförsvarare, aktivist, och jag är emot det här. Jag vill säga vad jag tycker. Om jag haft ett jobb hade jag kanske tjänat 1 000 peso, ungefär 40 CUC. Nu hjälper jag till i min mosters frisörsalong och tjänar i princip inget, säger hon.

– Av det jag lyckas skramla ihop, lägger jag kanske 90 procent på mat. Den där gången jag köpte kött, var 10 CUC exakt allt jag hade. Jag letade efter det minsta paketet i affären.

Tillgången till mat har alltid varit ett problem på Kuba och redan i början av 1960-talet infördes ransoneringsbok.

– På ransoneringsboken får man ett pund kyckling i månaden, tio pund ris, fem pund socker, ett paket med 115 gram kaffe, ett halvt pund bönor, 15 ägg, och så ett bröd om dagen och ibland pasta. Det var illa före coronakrisen också men inte som nu, inte så

här långa köer. Sova på gatan för att hålla en plats i kön gjorde man inte, säger Roxana.

*

Ekonomerna Carmelo Mesa-Lago och Pavel Vidal Alejandro sammanfattade i maj 2019 utmaningarna Kuba stod inför på grund av den venezolanska ekonomiska kollapsen och de nya amerikanska sanktionerna: Mellan 2012, när det venezolanska bidraget till den kubanska ekonomin var som störst, och 2017

minskade varuexporten från 5,9 miljarder dollar till 2,7, och varuimporten minskade från 13,9 till 10,2.

Underskottet i varuhandeln finansierades av turism och export av professionella tjänster, i huvudsak sjukvårdspersonal. 2012 stod exporten av professionella tjänster för 9,9 miljarder dollar – nära 80 procent av tjänsteexporten – fem år senare hade den minskat till 7,8 miljarder.³

Export av sjukvårdspersonal har varit den överlägset viktigaste inkomsten för den kubanska staten det senaste decenniet. Enligt en sammanställning av Deutsche Welle, arbetade under perioden 2015 till 2018 mer än 50 000 kubanska läkare, sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal i 68 länder, varav en stor majoritet i Venezuela. Sedan dess har Argentina, Brasilien, Ecuador, Bolivia och flera afrikanska länder avslutat eller minskat sina avtal om köp av sjukvårdspersonal. I mars 2020 hade antalet kubaner som arbetade utomlands i programmet minskat till nästan hälften, 29 000 personer i 59 länder.⁴

Turismen är den näst viktigaste exportsektorn. Mellan 1997 och 2017 fördubblades förvisso turisminkomsterna, men inte mer än så. Mellan 2017 och 2018 minskade de med hela 10 procent.⁵ Och under de första elva månaderna 2019 minskade turismen med ytterligare 8,5 procent.⁶

Den avgörande faktorn för tillbakagången i den kubanska utrikeshandeln – såväl import som export av varor och tjänster – var krisen i Venezuela. 2012 stod Venezuela för 44 procent av den

³ "El impacto en la economía cubana de la crisis venezolana y de las políticas de Donald Trump", Carmelo Mesa-Lago och Pavel Vidal Alejandro, Real Instituto Elcano, 2019, s. 9.

⁴ "Misiones médicas" cubanas: ¿cuántas, dónde y por qué? Deutsche Welle, <https://www.dw.com/es/misiones-m%C3%A9dicas-cubanas-cu%C3%A1ntas-d%C3%B3nde-y-por-qu%C3%A9/a-53054180>.

⁵ Series Estadísticas Turismo 1985- 2018, tabell 15.15, Oficina Nacional de Estadística e Información, <http://www.onei.gob.cu/node/14776>.

⁶ "U.S. Adds New Restrictions on Cuba Travel", Wall Street Journal, 2020-01-10, <https://www.wsj.com/articles/u-s-adds-new-restrictions-on-cuba-travel-11578689732>.

Export av sjukvårdspersonal har varit den överlägset viktigaste inkomsten för den kubanska staten det senaste decenniet.

kubanska handeln. 2017 hade den minskat med 74 procent. 2012 exporterade Venezuela exempelvis 105 000 fat olja om dagen till Kuba och i april 2019 kanske så lite som 30 000.⁷ Den kubanska regeringen har sedan dess skrivit nya avtal med både Kina och Ryssland, men det har inte lett till någon export utan bara till import.

Den kubanska ekonomin har aldrig stått på egna ben. Den spanska kolonialmakten, den amerikanska imperialismen, den sovjetiska dominansen och den venezolanska oljan har alla i olika perioder skuffat undan viljan och förmågan att grunda ekonomin i egen produktion.

Att se Kuba som ett offer i detta leder däremot fel. Den kubanska regeringen var en entusiastisk medlem av den sovjetiska handelsunionen Comecon och Hugo Chávez såg Fidel Castro som sin politiska mentor. Chávez gav sina kubanska rådgivare stort inflytande över politiken redan när han tillträdde som president 2000, och i takt med att demokratin avvecklats i Venezuela har det kubanska inflytandet i landet ökat. De två länderna har en samordningskommission på högsta politiska nivå, och när den möttes i Caracas i januari i år förklarade Nicolás Maduro inför sina ministrar att han och "vår storebror och beskyddare Raúl Castro" är överens om att relationen mellan länderna måste prägla arbetet varje dag, att den kubanska ambassadören i praktiken är en del av den venezolanska regeringen, och "att varje ministeriums dörr måste stå öppen för att vi ska koordinera och avancera".⁸ Den politiska relationen är dock inte jämlik, att Raúl Castro skulle säga att den venezolanska ambassadören är en del av den kubanska regeringen är otänkbart.

Sedan 2017 har den venezolanska krisen accelererat. 2012 producerade Venezuela mellan 2,5 och 3 miljoner fat olja om dagen, och sålde varje fat för ungefär 100 dollar. Olja var också Venezuelas enda egentliga exportprodukt. 2013 dog Hugo Chávez och Nicolás Maduro valdes till president. I januari 2014 satte våldsamma protester i gång över hela landet mot fattigdomen och varubristen som präglat landet sedan flera år, och mot korrruptionen inom den

---

⁷ "El impacto en la economía cubana de la crisis venezolana y de las políticas de Donald Trump", Carmelo Mesa-Lago och Pavel Vidal Alejandro, Real Instituto Elcano, 2019, s. 10.

⁸ "Maduro ficha al embajador cubano para su consejo de ministros tras consultarlo 'con nuestro hermano mayor y protector, Raúl Castro'", El Mundo 2020-01-21,

<https://www.elmundo.es/internacional/2020/01/21/5e263c92fc6c839d538b462f.html>.

Videoklippen finns bland annat här:

<https://twitter.com/Gbastidas/status/1219374613316194305>.

stat i staten som Hugo Chávez byggt tillsammans med militären och socialistpartiet. Mer än 40 personer dog i protesterna.⁹

Men det var först efter sommaren 2014 som den ekonomiska krisen satte i gång på riktigt allvar, när botten först gick ur oljemarknaden, och sedan ur den venezolanska oljeproduktionen. I april 2020 producerade Venezuela lite drygt 700 000 fat olja om dagen, och sålde den för drygt 20 dollar per fat.¹⁰ Venezuela säljer alltså en fjärdedel så mycket olja som 2012 och till en femtedel av priset.

Samtidigt tryckte den venezolanska riksbanken sedlar som aldrig förr. I början av augusti 2014 – precis innan oljeprisfallet – kostade en dollar ungefär 80 bolívar. Några år senare, den 18 augusti 2018, var priset 5 900 000 bolívar. Då strök den venezolanska centralbanken fem nollor och tryckte nya sedlar, så att en dollar kostade kring 60 bolívar. Men inflationen tog inte slut för det. I början av april 2020 korsade en dollar återigen 100 000 bolívar-gränsen. Om man lägger till de fem nollorna som ströks 2018, innebär det att en dollar ökade i pris från 80 bolívar till 10 000 000 000 bolívar på knappt sex år.¹¹

Venezuelas ekonomiska genomklappning har inneburit att venezolanernas besparingar försvunnit och att de enda som har pengar kvar är de som sedan tidigare hade dollarkonton utomlands eller som kunnat köpa subventionerade dollar av den venezolanska regeringen. I slutet av april 2020 höjde den venezolanska regeringen minimilönen med 60 procent till 800 000 bolívar, som just då motsvarade 4,6 dollar. Vad krisen inneburit exakt i inflation eller minskning av landets totala BNP är svårt att räkna ut, och spelar i sammanhanget mindre roll. Det viktiga här är att Venezuelas förutsättningar att dra runt även den kubanska ekonomin inte finns kvar.

Och i april hade den ekonomiska krisen orsakad av coronapandemin ännu inte börjat.

Den kubanska regeringen står nu inför faktumet att Venezuela inte kan betala för den kubanska sjukvårdspersonalen med olja

---

⁹ Enligt statistik från Foro Penal och Provea: <https://runrun.es/investigacion/187178/los-43-muertos-no-reciben-justicia-pero-sirven-como-propaganda/>.

¹⁰ För oljeproduktionen se <https://tradingeconomics.com/venezuela/crude-oil-production> och för oljepriset <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>. Oljepriser är knepiga eftersom de verkliga priserna varierar beroende på kvalitet. Men priset är ungefär detsamma oavsett kvalitet.

¹¹ Dollarpriset är hämtat från dolartoday.com, den mest kända av flera tjänster som grundar priset på vad en dollar kostar vid den venezolanska gränsen, och på de olika auktionssidor som finns på nätet för att köpa dollar. Den venezolanska riksbanken har dock också haft olika parallella växelkurser som företag och privatpersoner kunnat ansöka om att få köpa dollar till för att kunna importera varor eller resa utomlands.

som tidigare och att charterturismen i princip stängt ned för resten av året. De amerikanska sanktionerna har också skärpts. Kuba är heller inte medlem i och kan därmed inte ansöka om lån eller stöd från Världsbanken, Internationella valutafonden eller Interamerikanska utvecklingsbanken. Kubaner i USA som skickar pengar hem till sina familjer kommer att drabbas mycket hårt av den ekonomiska krisen i USA och får dessutom inte skicka lika mycket som tidigare.¹² Under Barack Obamas administration fanns det inga gränser för hur mycket man fick skicka till Kuba. Sedan 2019 får man dock inte skicka mer än 1000 dollar var tredje månad, och dessutom bara till familjemedlemmar.¹³

Den enda av Kubas exportprodukter som kan expandera just nu är alltså den kubanska sjukvårdspersonalen. När tidningar runt om i världen fylls av bilder på kubanska läkare och sjuksköterskor som arbetar för att rädda covid-19-sjuka människor, ska man inte bara se berömvärda och självuppoffrande individer, utan också en marknadsföringskampanj från den kubanska regeringen. Till och med slutet av april hade den lyckats placera 1450 kubanska sjukvårdspersoner i 22 länder för att bekämpa covid-19.¹⁴ Förhoppningen är att detta ska leda till flera längre kontrakt, och därmed bidra med helt nödvändig utländsk valuta till den kubanska ekonomin.

Exporten av sjukvårdspersonal är dock inte oproblematisk. Flera människorättsorganisationer har utrett arbetsförhållandena för den kubanska vårdpersonalen och rapporterat om hot och negativa konsekvenser för dem som inte vill åka, orimligt långa arbetspass och minimala löner, att de övervakas av säkerhetstjänsten och inte får röra sig fritt i länderna de arbetar i och att de kan dömas till fängelsestraff om de vill avsluta sin tjänstgöring. FN:s två särskilda rapportörer om tvångsarbete respektive människohandel uttryckte sin oro över detta i ett brev till den kubanska regeringen hösten 2019, och förklarade att:

”Arbetsförhållanden kan uppgå till tvångsarbete, enligt indikatorerna för tvångsarbete som upprättats av Internationella arbetsorganisationen, ILO. Tvångsarbete utgör en samtida form av slaveri.”

---

¹² Det finns inga officiella siffror som visar hur mycket pengar kubaner i exil skickar till Kuba, men den amerikanska regeringen beräknade 2015 att det rörde sig om mellan 1,4 och 2 miljarder dollar per år. ”¿Podría la economía cubana sobrevivir sin las remesas desde Estados Unidos?”, Radio Televisión Martí, 2015-07-25, <https://www.radiotelevisionmarti.com/a/podria-la-economia-cubana-sobrevivir-sin-las-remesas-desde-estados-unidos/99711.html>.

¹³ ”EE.UU. limita remesas familiares a Cuba”, Voice of America 2019-09-06, <https://www.voanoticias.com/america-latina/eeuu-limita-remesas-familiares-cuba>.

¹⁴ ”Otra brigada por la vida viaja a Sudáfrica”, Granma 2020-04-27, <http://www.granma.cu/cuba-covid-19/2020-04-27/otra-brigada-por-la-vida-viaja-a-sudafrica-27-04-2020-00-04-06>.

Och de är bara två av många särskilda rapportörer som skrivit till Kuba under 2018 och 2019. FN:s särskilda rapportörer om rätten till yttrandefrihet, rätten till mötesfrihet, våld mot kvinnor, människorättsförsvare, migranter, utomrättsliga avrättningar har också skrivit till den kubanska regeringen om enskilda personer som fått sina rättigheter kränkta, eller om delar av den kubanska lagstiftningen som begränsar skyddet av de mänskliga rättigheterna. Den kubanska regeringen oroas dock inte, utan svarar hela tiden indignerat: här finns inget att se, anklagelserna är bara en del av en internationell kampanj, Kuba respekterar alla mänskliga rättigheter och lever upp till sina åtaganden.¹⁵

*

I detta ekonomiskt mycket komplicerade läge kunde man förvänta sig att den kubanska regeringen skulle agera snabbt och kraftfullt för att sätta i gång den inhemska ekonomin. Men till och med början av maj hade den inte fattat några större beslut. Vid ett regeringssammanträde den 4 maj, förklarade vice premiärminister Alejandro Gil Fernández förvisso att det är viktigt att skydda exporten, prioritera den nationella produktionen av livsmedel, mediciner och rengöringsprodukter, samt spara generellt över alla områden. Han sa också att statsbudgeten behöver justeras för att sänka kostnaderna. Regeringen lovade göra allt för att minimera påverkan på befolkningen, men att det ändå skulle bli negativa konsekvenser "eftersom man inte kan fördela rikedom som man inte har skapat". Regeringen hade dessutom redan i april diskuterat hur "osäkerheten" som pandemin skapat påverkar arbetet med den ekonomiska planen och budgeten för 2021, "för inte ens under exceptionella förhållanden, som vi arbetar under nu, kan vi överge planeringen".¹⁶

De beslut regeringen har fattat har i huvudsak syftat till att öka livsmedelsproduktionen genom att jordbrukssektorn uppmanas så och plantera mer. Den enda strukturella åtgärden har varit att viss statlig jordbruksmark som inte utnyttjats tillräckligt ska överlämnas till producenter som själva har resurser och arbetskraft att investera. Regeringen har inte tänkt släppa på priskontrollerna på livsmedel, eller tvånget mot jordbrukare att sälja till de statliga upphandlarna. Den har inte heller tänkt tillåta kubaner att bilda livsmedelsföretag som kan bedriva storskalig produktion, eller

---

¹⁵ FN:s särskilda rapportörers kommunikation med FN:s medlemsländer finns tillgängliga här: <https://spcommreports.ohchr.org/Tmsearch/TMDocuments>.

¹⁶ Consejo de Ministros aprobó ajustes al Plan de la Economía de 2020 e indicaciones para 2021, Granma, 2020-05-04, <http://www.granma.cu/cuba/2020-05-04/consejo-de-ministros-aprobo-ajustes-al-plan-de-la-economia-de-2020-e-indicaciones-para-2021-03-05-2020-18-05-43>.

handelsföretag som kan exportera rom och cigarrer för att finansiera import av livsmedel och jordbruksmateriel. Regeringen planerar inte heller att tillåta kubaner som bor utomlands att investera i livsmedelsproduktionen.

Förhållningssättet är typiskt för den kubanska regeringen. Den får aldrig panik offentligt, och det får aldrig se ut som att den tappar kontrollen eller har fel. Den försöker alltid i första hand rida ut vågorna med målet att förändra så lite som möjligt. Som vi ska se har denna strategi också varit en av metoderna de kubanska förhandlarna använt i relationen till EU.

*

Under de första åren efter murens fall framstod den kubanska kommunismen som en anakronism, och 1996 ställde såväl EU i en "gemensam ståndpunkt"¹⁷ som USA i "Helms-Burton-lagen"¹⁸, nya tydliga krav på den kubanska regeringen: Först när Kuba inleder reformer för att bli en pluralistisk demokrati kommer vi att förhandla om ett samarbetsavtal, sa EU. Och först när kubanerna får leva i demokrati och frihet kan vi häva handelsembargot, sa USA.

Grunden för ställningstagandena var att Fidel Castros regering inte sågs som legitim representant för det kubanska folket eftersom han tog makten med våld 1959, och byggde ett totalitärt kommunistiskt system som kubanerna aldrig fått ta ställning till i fria och demokratiska val.

Men i takt med att Raúl Castro tog över makten 2006, och tillsammans med resten av toppen i kommunistpartiet började bygga en ny identitet för landet och en ny relation till omvärlden, reducerades EU:s och USA:s principiella politik till två papperstigrar. Stödet inom EU för den tidigare politiken försvann och 2016 upphävde EU den gemensamma ståndpunkten och därmed kravet på demokratisering, och undertecknade samtidigt avtalet om politiskt samarbete, bistånd och handel.¹⁹ EU ställer i dag inga krav på demokratiska reformer på Kuba. "Vi är vid det bästa tillfället under de 25 åren av förbindelser mellan Kuba och Europeiska unionen", sa EU:s Kubaambassadör i september 2019.²⁰

*EU ställer
i dag
inga krav på
demokratiska
reformer på
Kuba.*

¹⁷ 96/697/GUSP: Gemensam ståndpunkt av den 2 december 1996 om Kuba utfärdad av rådet på grundval av artikel J 2 i Fördraget om Europeiska unionen, <https://bit.ly/2QhPWU5>.

¹⁸ "Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act of 1996", <https://www.congress.gov/104/plaws/publ114/PLAW-104publ114.pdf>.

¹⁹ "Avtal om politisk dialog och samarbete mellan Europeiska unionen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Republiken Kuba, å andra sidan".

Två månader senare, samtidigt som Europa firade 30 år sedan murens fall, röstade Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Moderaterna i riksdagen för att Sverige som näst sista EU-land skulle godkänna avtalet. Moderaternas representant i debatten Hans Rothenbergs analys var att "Kubakommunismen på många sätt är en asfaltsblomma som trots blockader, bojkotter och allehanda diplomatiska sanktioner fortfarande spricker ut i nya knoppar, inte de vackraste men ändå knoppar", och menade att omvärldens politik inte bidragit till demokrati och att omvärlden därför behöver en närmare dialog med regeringen.²¹

Även Barack Obama gav upp den tidigare politiken. Decennier av amerikansk ovilja och oförmåga att bygga en internationell koalition för demokrati på Kuba hade undergrävt trovärdigheten för motiven bakom den amerikanska politiken både i omvärlden och i det egna utrikesdepartementet. Barack Obama åkte i stället till Kuba och förklarade att det måste vara slut på fiendskapen mellan länderna. Hade han haft kongressen bakom sig hade han säkerligen avskaffat embargot också. (Sedan 2017 har USA förstås en ny Kubapolitik, men vi kommer till den lite senare.)

Men EU och USA byter inte politik gentemot ett land bara för att stödet för den förda politiken minskar, det krävs också att de som förespråkar en annan politik har argument som övertygar och kan sätta tryck i de politiska processer som krävs för att en ny politik ska komma på plats. Det är här den kubanska regeringens tre förmågor har varit centrala. Med dessa förmågor satte den bilden av att det var dags för en ny politik gentemot landet, skapade politiskt tryck på beslutsfattare att sätta i gång en process, och stakade ut en strategi för att vinna de politiska förhandlingarna.

---

²⁰ "La UE confirma apoyo a Cuba, a pesar de las presiones de EE. UU.", <https://www.dw.com/es/la-ue-confirma-apoyo-a-cuba-a-pesar-de-las-presiones-de-ee-uu/a-50361879>.

²¹ Riksdagsdebatt om "Avtal om politisk dialog och samarbete mellan Europeiska unionen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Republiken Kuba, å andra sidan" Utrikesutskottets bet 2019/20:UU3, 20 november 2019.

FÖRMÅGAN ATT STYRA BILDEN AV LANDET

Under 2017 sålde charterbolaget Albatros resor till Kuba och Sydafrika i svenska dagstidningar med tecknade bilder på Fidel Castro och Nelson Mandela.²² Man får anta att företaget såg dem som varandras likar och inte som varandras motsatser, trots att Fidel Castros livsprojekt var att förtrycka kubanerna och Nelson Mandelas att frigöra sydafrikanerna. Detta är bara ett av många exempel på hur Fidel Castro styrte omvärldens bild av honom själv. Tillsammans med Raúl Castro, Ernesto Guevara och de andra som kontrollerat Kuba sedan revolutionen 1959 styrde Fidel Castro också mycket säkert över bilden av hela landet: historien, ekonomin och ansvaret för utvecklingen. Några exempel:

- I internationell debatt får det amerikanska handelsembargot ofta klä skott för kubanernas fattigdom²³ – 2018 förklarade FN:s ekonomiska kommission för Latinamerika och Karibien att “blockaden kostar det kubanska folket mer än 130 miljarder dollar”²⁴ – trots att den revolutionära regeringen under sina första tio år vid makten exproprierade, stängde eller förbjöd exakt varje privat företag i landet. ”Den 31 mars 1968 [...] inledde Fidel nationaliseringen av hela den privatägda detaljhandeln – 58 012 företag, allt från bilverkstäder till småbutiker, kaféer och gatuförsäljare av smörgåsar och glass – av ideologiska skäl.”²⁵
- Kuba jämförs ofta med de fattigaste länderna i Latinamerika eller andra delar av världen,²⁶ trots att landet när Fidel Castro inledde sin kamp mot militärdiktatorn Fulgencio Batista 1953 hade en BNP per capita på 3 800 dollar, medan Spanien hade 4 810, Portugal 3 980 och Japan 3 890. Costa Ricas BNP per capita var något mindre än Kubas, 3 640

---

²² DN 20170518. Resan med den tecknade Fidel Castro hette “Rumba och Rom - det bästa av Kuba!” En annan av företagets resor hette “Kuba - Castros Karibien”. Båda resorna är nu borta, men Albatros säljer fortfarande kryssningar runt Kuba under namnet “Cuba, Castro och Cruise”, 2020-04-13, <https://www.albatros.se/resor/cuba-castro-och-cruise>.

²³ “Cuba is poor, but who is to blame – Castro or 50 years of the US blockade?”, Helen Yaffe, LSE Blogs 2017-03-01, <https://bit.ly/2TT5csT>.

²⁴ “U.S. trade embargo has cost Cuba \$130 billion, U.N. says”, Reuters 2018-05-09, <https://www.reuters.com/article/us-cuba-economy-un/us-trade-embargo-has-cost-cuba-130-billion-un-says-idUSKBN1IA00T>.

²⁵ Szulc, Tad *Fidel – A Critical Portrait*, William Morrow and Company, New York 1986.

²⁶ “Cuba: A development model that proved the doubters wrong”, Jonathan Glennie, The Guardian 2011-08-05, <https://bit.ly/38SVRVS>.

dollar. 2019, efter 60 år av kubansk revolution och costaricansk demokrati, hade Kubas ökat till 8 130 och Costa Ricas till nära det dubbla, 15 800 dollar.²⁷

- Även de som är kritiska till förtrycket på Kuba beskriver inte sällan Fidel Castro som en välfärdsstatsbyggare,²⁸ trots att Kuba redan 1953 hade Latinamerikas lägsta barnadödlighet. Det året dog 48 av 1000 kubanska barn innan de fyllt fem, i Spanien var de 85.²⁹ I FN:s första statistiska årsbok för 1948 kan man läsa att 22 procent av kubanerna var analfabeter, en halv procentenhet mer än i Italien och en mindre än i Spanien. Det var dessutom knappt hälften av analfabetismen i Portugal och ungefär en tredjedel av den i El Salvador, Guatemala och Honduras. Kuba var dessutom tillsammans med Finland, Kanada och USA de enda av 34 självständiga stater som rapporterade statistik där analfabetismen var lägre bland kvinnor än män.³⁰
- FN har sedan revolutionen givit den kubanska regeringens statistik om såväl ekonomi som välfärd trovärdighet, trots att varken nationella eller internationella medier kunnat kontrollera om den stämmer. 2014 rapporterade Världsbanken till exempel att Kuba hade en bruttonationalinkomst, BNI, per capita i nivå med Kroatien och Lettland. Kuba låg också på plats 44 i FN:s utvecklingsprogram, UNDP:s Human Development Index, HDI, precis efter Portugal, Chile och Ungern.³¹ Den höga inkomsten per person gav dessutom Kuba första plats på *Sustainable Development Index*, SDI, eftersom Kubas koldioxidutsläpp och ekologiska fotavtryck var i nivå med världens fattigaste länder.³²

Faktumet att regeringar som varken garanterar pressfrihet eller offentlighetsprincip rapporterar vilka siffror de vill till FN-systemet

---

²⁷ "GDP per person adjusted for differences in purchasing power. In international dollars, fixed 2011 prices, PPP based on 2011 ICP", GMv26 from Gapminder.org. Gapminder justerade våren 2020 hela sitt dataset om Kuba i version 26. Justeringen går tillbaka till 1920-talet och innebär en kraftfull minskning av uppskattningen av landets BNP per capita.

<https://www.gapminder.org/data/documentation/gd001/>

²⁸ Oliver Stones och Michael Moores dokumentärer om Fidel Castro och sjukvården på Kuba är bra exempel.

²⁹ "Death of children under five years of age per 1,000 live births", Gapminder.org.

³⁰ UN Statistical yearbook 1948, s. 430 ff, New York 1949,

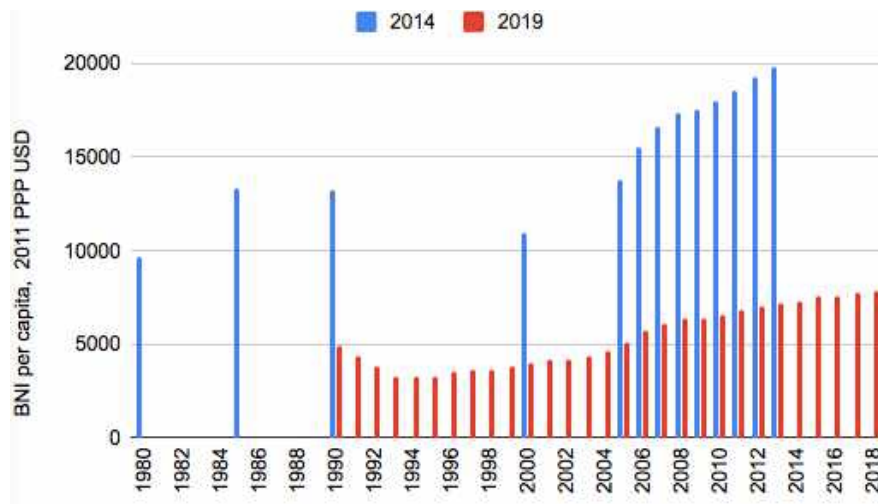
<https://unstats.un.org/unsd/publications/statistical-yearbook/past-issues/>.

³¹ 2014 Human Development Report,

<https://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/events/2014/july/HDR2014.html>.

³² Sustainable Development Index, SDI, bygger på FN-systemets Human Development Index, HDI, men innehåller ytterligare två variabler om koldioxidutsläpp och ekologiskt fotavtryck. Läs mer om SDI och HDI här: <https://www.sustainabledevelopmentindex.org/> och <http://hdr.undp.org/>.

är ett välkänt problem. Men när det gällde Kuba blev det till slut parodiskt, och uppenbart för alla att siffrorna inte stämde. 2015 skrev Världsbanken därför ned nivån på den kubanska ekonomin de senaste decennierna till mindre än hälften, så att Kuba hamnade precis efter Ukraina och Jamaica.³³ Se figur 1 nedan.

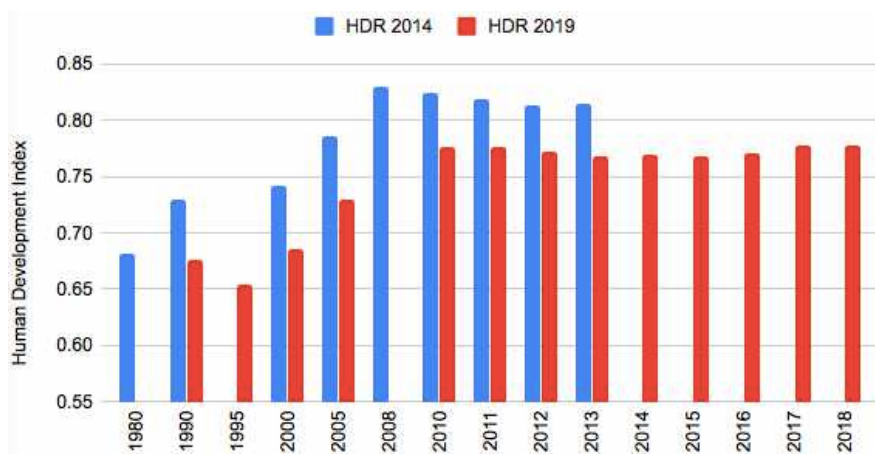

Figur 1: Kubas BNI per capita enligt UNDP:s Human Development Report 2014 respektivt 2019. Källa: UNDP³⁴.

Den nya nivån på den ekonomiska statistiken innebär att Kuba föll från plats 44 i HDI 2013 till plats 69 2015. 2018 hade landet fallit ytterligare till plats 72. Att Kubas BNI per capita skrevs om ända tillbaka till 1990, gjorde även att Kubas HDI skrevs om för hela perioden. Se figur 2 nedan.

³³ HDR 2015 motiverar beslutet så här: "The 2013 HDI value published in the 2014 Human Development Report was based on miscalculated GNI per capita in 2011 PPP dollars, as published in the World Bank (2014). A more realistic value, based on the model developed by HDRO and verified and accepted by Cuba's National Statistics Office, is \$7,222. The corresponding 2013 HDI value is 0.759 and the rank is 69th." 2015 Human Development Report – Work for human development, s. 211.

³⁴ 2014: <http://hdr.undp.org/en/content/gni-capita-ppp-terms-constant-2011-ppp#footnote>
2019: <http://hdr.undp.org/en/indicators/141706#>.

Figur 2: Kubas Human Development Index enligt UNDP:s Human Development Report 2014 respektive 2019. Källa: UNDP.

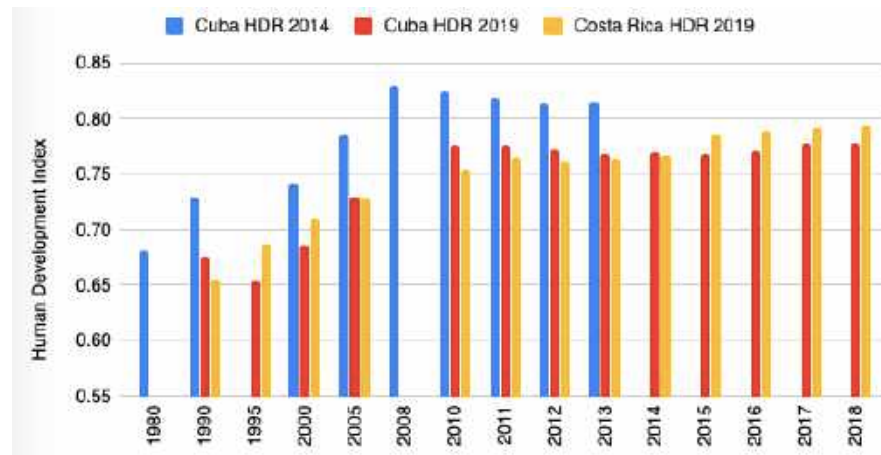
Förändringen i HDI är mindre dramatisk än i BNI per capita eftersom HDI även består av variabler om hälsa och utbildning. Tappet i HDI innebär inte bara en prestigeförlust för Kuba, det innebar också att UNDP:s analyser av varför Kuba legat så högt tidigare år inte längre stämmer. I Human Development Report 2010 skriver UNDP exempelvis att:

“Our results also confirm, with new data and analysis, two central contentions of the *HDR* from the outset: that human development is different from economic growth and that substantial achievements are possible even without fast growth. Early *HDRs* pointed to the Indian state of Kerala and countries such as Costa Rica, Cuba and Sri Lanka that attained much higher human development than other countries at their incomes. These achievements were possible because growth had decoupled from the processes determining progress in the non-income dimensions of human development.”³⁵

Kubas framgång berodde inte på att man frikopplat ekonomisk tillväxt från förutsättningarna för mänsklig utveckling – som UNDP hoppades – utan på att regeringen rapporterat felaktiga siffror.

Om man jämför Kuba med Costa Rica – det andra landet som lyfts fram i HDR 2010 – som har en av Latinamerikas mest avancerade välfärdsstater och är en av kontinentens mest stabila demokratier, så kan man dra ytterligare slutsatser (Figur 3).

³⁵ Human Development Report 2010 - The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development, UNDP 2010.

Figur 3: Kubas Human Development Index enligt Human Development Report 2014 respektive 2019, och Costa Ricas enligt HDR 2019. Källa: UNDP.

Kuba ligger med sin nya ekonomiska statistik numer tydligt efter Costa Rica. Men att Kuba under perioden 1995 till 2010 skulle ha utvecklats från att ha haft ett betydligt lägre HDI än Costa Rica 1995 till ett högre 2010 framstår som helt osannolikt. Inte förrän 2005 var den kubanska ekonomin tillbaka på samma nivå som före 1991 när Sovjetunionens ekonomiska stöd försvann. Det kan inte vara sant att den kubanska regeringen ändå skulle klarat av att utveckla välfärden snabbare än Costa Rica. Den enda rimliga slutsatsen är att Kubas statistik även för hälsa och utbildning behöver ifrågasättas och skrivas om.

*

I en rapport från 1948 till Chase National Bank i USA om den kubanska ekonomin gav en investeringskonsult en helt annan bild av landet än den om underutveckling och beroende av USA som den kubanska regeringen förmedlat sedan maktövertagandet 1959. Rapporten finns på Världsbankens hemsida och konstaterade att sockerindustrin utvecklades på initiativ av utländska investeringar, men att kubanska intressen köpte upp allt mer. 1939 ägde amerikaner, spanjorer och kanadensare 70,2 procent av sockerbruken och kubaner 28,1 procent. Under krigsåren förändrades detta snabbt och 1946 ägde utlänningar 54,9 procent och kubaner hela 45,1.

Författarna konstaterade också att det ännu inte fanns någon bra mätning av den kubanska nationalinkomsten, men att det var tydligt att per capita-inkomsten var "bland de högsta om inte den högsta, som åtnjuts av länder i Latinamerika". Landets främsta utvecklingspotential var i jordbruket och det fanns tillräckligt med outnyttjad mark för att befolkningen skulle kunna växa men

levnadsstandarden ändå förbättras under många år framåt. Kubanerna hade också en bevisad förmåga att anpassa sig till modern teknik, och det fanns investeringsfonder i landet för att finansiera framtida utveckling.

Men rapporten var skriven utifrån ett företagarperspektiv, och författarna konstaterade därför även att tillgången till arbetskraft var allt mer otillfredsställande: "Kuba är nu relativt sett snarare ett högkostnadsland vad gäller arbete, än ett lågkostnads", konstaterade de, och oroade sig över att produktiviteten inte tycktes öka i samma takt som "de väldigt branta ökningarna i lönenivåer". Anledningen till denna utveckling var att: "Fackföreningsrörelsen i Kuba är mycket stark, och dess kraft att stärka arbetarnas status har underblåsts av att företagsledningarnas arbetskraftspolitik varit långt från upplyst, och generellt bara gjort eftergifter man tvingats till att göra." Drygt tio år senare tog Fidel Castro makten över Kuba och en av hans första åtgärder för att säkra makten var att avskaffa det fria organisationslivet, inklusive alla fristående fackföreningar.

I juni 2019 beslutade den kubanska regeringen att höja lönerna på Kuba. Minimilönen fastställdes till 400 peso i månaden och medellönen till 1067.³⁶ Det innebär 15 respektive 40 *konvertibla peso*, den andra officiella valutan på Kuba. CUC är växlingsbar mot utländsk valuta och knuten ett till ett till dollarn. Inför 2020 fattade även den costaricanska regeringen beslut om minimilönerna i landet. Okvalificerade arbetare i privat sektor skulle tjäna minst 316 964 colón i månaden, vilket i maj 2020 innebar 554 dollar.³⁷ Skillnaden i inkomstnivå är alltså mycket större mellan Kuba och Costa Rica, än mellan Costa Rica och Sverige.

Trots att Fidel och Raúl Castro styrt Kuba i mer än 60 år har de lyckats sätta bilden i omvärlden att de inte är ansvariga för fattigdomen. Det har möjliggjort för resebolag att sätta genomruttna huskroppar från decennierna kring förra sekelskiftet och amerikanska bilvrak från 50-talet i romantiskt ljus i charterbolagens annonser och berätta om spännande resor till östra Kuba: "Det var i bergen i Sierra Maestra som Fidel Castro och hans då mycket lilla styrka började sin revolution i slutet av 1956", skriver Iventus travel.³⁸ Temaresor skriver om besöket i Santa

---

³⁶ "Gobierno cubano aprueba incremento salarial y medidas para impulsar la economía", Cubadebate 2019-06-27,

<http://www.cubadebate.cu/noticias/2019/06/27/gobierno-cubano-aprueba-incremento-salarial-y-medidas-para-impulsar-la-economia/#.XpQU8VP7QWo>.

³⁷ Ministerio de trabajo y seguridad social, Lista de salarios mínimos por ocupación 2020, <http://www.mtss.go.cr/temas-laborales/salarios/lista-salarios.html>.

³⁸ Iventus Travels resa "Kuba runt". 2020-04-13, <https://www.iventustravel.se/kuba-runt>.

Clara att "här besöker vi Che Guevaras mausoleum och monument samt hör om den seger han vann åt rebellerna under den kubanska revolutionen".³⁹ Och Inca tours skriver att i "Havanna består nämligen 50-talsidyllen och de amerikanska veteranbilarna skumpar fram över kullerstengator".⁴⁰

Kuba har blivit en projektionsyta för såväl FN-anställda som charterturister för drömmar om livskvalitet utan kommersialism och välfärd utan marknadsekonomi. Romantiseringen av fattigdomen lockar nu till sig barnfamiljer med äventyrlust, men borde få kritik på samma grunder som klädkampanjer i heroin chic.

*

Den kubanska regeringen har inte bara lyckats dölja allvaret i fattigdomen under en romantisk yta, utan också flyttat ansvaret för den utomlands, till USA. Självklart är det sant att det amerikanska handelsembargot försvårat Kubas möjligheter att delta i globaliseringen av världshandeln sedan Sovjetunionen försvann. Och det är naivt att tro att de amerikanska regeringarnas mål med sanktionspolitiken åren efter revolutionen var demokrati. Syftet var att hålla kommunisterna utanför makten och försvara amerikanska ekonomiska intressen.

Men om Kuba haft något att sälja när Sovjetunionen försvann, hade landet kunnat dra nytta av den latinamerikanska exportboomen till Kina, Indien och länderna i Mellanöstern som pågått sedan 1990-talet. Där har det aldrig funnits några handelshinder.

Och varken EU eller dess medlemsstater har eller har haft sanktioner mot Kuba eller någon annan isoleringspolitik sedan 1980-talet. Det har inte funnits några hinder för Kuba att exportera till EU, och hade regeringen velat ha europeiska investeringar hade den kunnat skapa förutsättningarna för det, som garanterad äganderätt och tillgång till den lokala marknaden.

Mellan 2003 och 2005 pågick förvisso det så kallade cocktailkriget i Havanna. EU beslutade att ställa in alla högnivåbesök till landet och bjuda in demokratiaktivister till medlemsstaternas ambassaders nationaldagsfiranden efter att kubanska myndigheter under våren 2003 dömt 75 demokratiaktivister till långa fängelsestraff och avrättat tre kubaner som försökt kapa en båt för att lämna landet.⁴¹ Men viljan från medlemsstaterna att följa beslutet var låg och det avskaffades

---

³⁹ <https://www.temaresor.se/resor/nordochcentralamerika/kuba/kuba-nation-i-forandring/>.

⁴⁰ Inca tours: <https://www.inca.se/rundresor/kuba> 2020-05-20.

⁴¹ En längre beskrivning av våren 2003 finns i Jennische, Erik *Måste få polisen ur huvudet – ett reportage om Kuba*, Silc förlag 2013.

redan i januari 2005. EU:s medlemsstaters ambassader på Kuba har alltid sökt dialog med kubanska myndigheter.

Inte heller länderna i Latinamerika har isolerat Kuba. De flesta latinamerikanska regeringarna hade under de första decennierna efter revolutionen 1959 en politik i linje med USA:s, och bröt de diplomatiska relationerna med Kuba i början av 1960-talet. Om exproprieringarna av utländska företag och det ökade kommunistiska inflytandet i revolutionsledningen var de främsta argumenten för det amerikanska avståndstagandet, var Kubas finansiering och träning av gerillagrupper i flera latinamerikanska länder det främsta för de latinamerikanska regeringarna.

När Fulgencio Batista lämnade Kuba nyårsnatten mellan 1958 och 1959 var Dominikanska republiken, Haiti, Nicaragua och Paraguay de enda länderna i Latinamerika som styrdes av militärdiktaturer. De övriga regeringarna var civila och mer eller mindre demokratiska. Bara under de första åren på 1960-talet stöttade sedan den kubanska revolutionsledningen gerillagrupper i Argentina, Bolivia, Colombia, Guatemala, Nicaragua, Peru och Venezuela. Och under 1980- och 1990-talen tränade och finansierade Kuba flera gerillaarméer i de mycket våldsamma krigen i Centralamerika och Colombia.⁴²

Från och med 1970-talet har den ena latinamerikanska regeringen efter den andra dock återetablerat de diplomatiska relationerna med Havanna, som sedan 1990-talet har relationer till alla latinamerikanska länder.

Den enda verkliga isoleringen av Kuba som omvärlden är ansvarig för är oviljan från såväl Europa som Latinamerika att ge kubaner turistvisum. Men i just den frågan finns det inget tryck på förändring, varken internationellt eller kubanskt. Däremot har kubaner under decennier varit tvungna att söka tillstånd från sina egna myndigheter för att resa utomlands eller ta emot besök hemma. Fram till 2013 var det i princip omöjligt för kubanska demokratiaktivister att få utresetillstånd, och sedan 2016 har det blivit allt svårare igen. Bara under 2019 förbjöds minst 226 aktivister att resa på grund av sitt politiska arbete.⁴³ Och inga

---

⁴² Se exempelvis: Brown, Jonathan C *Cuba's Revolutionary World* Harvard University Press, 2017. Kruijt, Dirk *Cuba and Revolutionary Latin America – An Oral History*, Zed Books, 2017. Wright, Thomas C *Latin America in the Era of the Cuban Revolution* Praeger, 2001.

⁴³ "Ciudadanos cubanos impedidos de viajar fuera de #Cuba por represión política al menos una vez en 2019", Instituto Patmos 2019-12-31, <https://institutopatmos.wordpress.com/2019/12/31/ciudadanos-cubanos-impedidos-de-viajar-fuera-de-cuba-por-represion-politica-al-menos-una-vez-en-2019/>.

kubaner kan i dag betala en flygbiljett utomlands med sin lön. Den kubanska isoleringen är självpåtagen.

*

Bröderna Castro har inte bara skapat bilden att de inte är ansvariga för fattigdomen och isoleringen, utan också att det finns en närmast etnisk konflikt med kubaner i södra Florida. Under de första åren efter revolutionen var det i huvudsak väletablerade kubaner som lämnade landet. Fidel Castro kallade dem för maskar, högerextremister, maffia, folkmordsförespråkare, landsförrädare med mera. Smutskastningen har fortsatt sedan dess, och den har fungerat. I den europeiska debatten om Kuba är det därför helt normalt att se exilkubaner som ett problem, som några som behöver stängas ute från utvecklingen på Kuba, som om deras politiska och ekonomiska erfarenheter från USA inte skulle vara något värda den dagen landet kan byggas upp. EU:s relationer till kubanerna i Miami är också minimala, trots att det inte finns ett enda scenario för Kuba i vilket exilkubanerna inte kommer att spela en central roll.

Bland kubaner på Kuba har dock smutskastningen numer begränsad effekt. Aldrig tidigare har så många kubaner tagit sig till USA som det senaste decenniet, långt fler än under 1960-talet. Mellan 2000 och 2017 ökade antalet kubanskfödda personer med uppehållstillstånd i USA med mer än 50 procent, från 853 000 till 1 280 000.⁴⁴ Den generation som lämnade Kuba för att de blev av med sina företag, jordbruk och fabriker, vars familjemedlemmar avrättades, som tog kommunismen på allvar eller försökte störta Fidel Castro genom attentat och privatfinansierade gerillagrupper är snart borta. Någon ekonomisk överklass som inte är en del av den politiska och militära toppen finns inte kvar på Kuba. Alla som lämnar landet är fattiga även med latinamerikanska mått. De som säljer avokado i ett gathörn i Havanna och grymtar över att systemet inte funkar, har inte sällan familj och vänner i Miami som driver livsmedelsbutiker, kör dyra bilar och röstar på de kandidater som hårdast fördömer det kubanska förtrycket. Den största

*Aldrig tidigare
har så många
kubaner tagit
sig till USA
som det senaste
decenniet,
långt fler än
under 1960-
talet.*

---

⁴⁴ "Facts on Hispanics of Cuban origin in the United States, 2017", Pew Research, 2019-09-16
<https://www.pewresearch.org/hispanic/fact-sheet/u-s-hispanics-facts-on-cuban-origin-latinos/>

skillnaden mellan kubaner på Kuba och i USA i dag är att de i USA har yttrandefrihet, politiskt inflytande och riktiga jobb.

I januari 2017 avskaffade Barack Obama den policy som gav kubaner som landade på amerikansk mark automatisk rätt att stanna, och jämställde kubanska migranter med alla andra från Latinamerika. Kubaner som tappat hoppet om förändring och drömmer om en framtid i frihet måste nu låna pengar av familj och vänner i USA för att ta sig till Centralamerika och landvägen smugla sig in i USA, precis som miljoner andra.

*

Raúl Castro utsågs till tillförordnad president på Kuba 2006, efter att Fidel Castro blivit sjuk. Även om många trodde på bilden av Kubas revolutionära framgångar när det gäller vård och utbildning var det få som förnekade avsaknaden av demokrati och ett fungerande ekonomiskt system. Raúl Castro insåg att det amerikanska handelsembargot och EU:s gemensamma ståndpunkt – som begränsade förutsättningarna för utländska investeringar och handelsavtal – först kunde avskaffas om han kunde sätta bilden av att det politiska och ekonomiska systemet skulle förändras, och att omvärlden skulle kunna bidra i den förändringsprocessen.

I februari 2008, samma vecka som nationalförsamlingen utsåg Raúl Castro till president, skickade han sin dåvarande utrikesminister Felipe Pérez Roque till FN-skrapan i New York för att underteckna konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna och konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, de två främsta internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. New York Times började sin artikel med:

“Bara dagar efter att Raúl Castro tillträdde som landets nya president har Kubas kommunistiska regering undertecknat två viktiga internationella människorättskonventioner som Fidel Castro länge motsatte sig, ytterligare ett tecken på att den nya administrationen kan vara på väg att sätta en ny kurs.”⁴⁵

Reuters, BBC med flera skrev ungefär samma sak. Något är på gång även om det är långt kvar, var budskapet. Under åren som kom offentliggjorde den kubanska regeringen ett omfattande reformprogram av ekonomin.⁴⁶ Butiker började sälja

---

⁴⁵ "Cuba Signs 2 Human Rights Treaties", New York Times, 2008-02-29.

⁴⁶ "CRONOLOGIA-Ruta de Raúl Castro hacia las reformas en Cuba", Reuters 2011-04-14. "La reforma de la economía cubana: secuencia y ritmo", Política Exterior, Carmelo Mesa-Lago, 2014-09-01. "El Congreso del PCC aprueba el plan de reformas económicas de Cuba". El Mundo, 2011-04-18. "Cuba permitirá privatizar o liquidar empresas estatales deficitarias", El Mundo, 2011-05-09.

mobiltelefoner, datorer och dvd-spelare. Kubanerna fick möjlighet att hyra rum på turisthotell och köpa och sälja sina hus och bilar.

Marknaden för jordbruksprodukter skulle avregleras, subventionerna minska, upp till en miljon statliga jobb försvinna, 250 000 småföretag tillåtas, och 200 000 jobb skapas i kooperativ. Fler kubaner skulle börja arbeta i den privata sektorn och de statliga företagen få större autonomi. För att utländska investerare skulle bli intresserade tog regeringen fram en hel katalog av projekt som utländska företag erbjöds köpa in sig i.⁴⁷

På kommunistpartiets kongress 2011 skapades en lista med 313 ekonomiska reformer. Under de följande åren annonserades ännu fler. Internet blev tillgängligt i wifi-parker runt om i landet, och bilden av förändring satte sig i allt från den kubanska regeringens kommunikation till resebolagens annonser.

Reformprocessen gav resultat. Våren 2014 gav Europeiska rådet kommissionen uppdraget att börja förhandla om ett samarbetsavtal med den kubanska regeringen. Och på hösten annonserade Barack Obama och Raúl Castro att de en längre tid förhandlat om att återupprätta de diplomatiska relationerna, utveckla utbytet mellan länderna och samarbeta på flera politikområden.

När EU och USA öppnat dörrarna, följde den ena efter den andra med. Frankrikes president François Hollande besökte Kuba – precis som många andra europeiska politiker – och Raúl Castro åkte till Frankrike. Även Sverige ändrade politik gentemot Kuba. 2015 undertecknade Kuba och Sverige en avsiktsförklaring om samarbete som öppnade dörren för en biståndsstrategi året därpå. Margot Wallström och Isabella Lövin motiverade satsningen på 90 miljoner kronor i en debattartikel med att "Kuba genomgår sedan några år tillbaka en öppning gentemot omvärlden".⁴⁸

Även påvarna Benedictus XVI och Franciskus åkte till Kuba 2012 respektive 2015. Deras budskap var dock ett helt annat än Johannes Paulus II:s vid hans besök våren 1998, vars mässa på Revolutionstorget i Havanna framför hela det revolutionära ledarskiktet och hundratusentals vanliga kubaner blev historisk. "Var inte rädda", mässade han, och deltagarna ropade "¡Libertad!", fram och tillbaka, igen och igen. Jag har träffat många kubaner som bevarar det som ett av deras viktigaste minnen i livet. Ingen har sagt något liknande efter de senare påvarnas besök.

---

⁴⁷ Den senaste versionen av katalogen heter "Portfolio of opportunities for foreign investments 2019–2020" och finns att ladda ned på www.procuba.cu/en.

⁴⁸ "Kuba på rätt väg – nu satsar vi 90 miljoner", Aftonbladet, 2016-09-29, <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/21yaGy/kuba-pa-ratt-vag--nu-satsar-vi-90-miljoner>.

Påve Franciskus huvudbudskap var i stället försoning mellan USA och Kuba. Han träffade inga kubanska demokrater eller andra som lever i utsatthet. Aktivister noterade däremot att han vid besöket i USA direkt efteråt träffade både en organisation som arbetar med hemlösa i Washington DC och en som arbetar med intagna på ett fängelse i Philadelphia.⁴⁹

*

Det politiska kapital som omvärlden investerade i den kubanska regeringens PR-kampanj var oerhört, utan att någon egentligen synade politiken på djupet. Några grundläggande ekonomiska förändringar genomfördes aldrig. Visst finns det fler privata bed and breakfast, restauranger och enskilda firmor i servicebranscherna nu än för 15 år sedan. Men någon tillväxt i livsmedelsindustrin har inte skett, matbristen är svår.⁵⁰ Kubaner som vill restaurera sina förfallna hus kan inte köpa byggnadsmaterial. Grossister för privata affärer, restauranger och hantverkare finns inte. Det finns en lag som tillåter utlänningars investeringar, men inte kubaners.⁵¹ Enskilda kubaner får inte äga företag, eller anställa personer. Utländska företag får inte anställa sin egen personal. Listan på förbud och regleringar i ekonomin kan göras hur lång som helst.

Den största ekonomiska förändringen som skett är att militären lagt under sig en stor del av ekonomin, särskilt inom turismen. Raúl Castro var försvarsminister från maktövertagandet 1959 till dess att han blev tillförordnad president 2006, och vet vilka han litar på. Den kubanska militärens holdingbolag GAESA har tagit över ägandet från olika kubanska ministerier och myndigheter i de flesta bolag som arbetar i turistindustrin och i andra delar av ekonomin som hanterar utländsk valuta. När svenska turister åker till Kuba bor de ofta på hotell som ägs av den kubanska militären.⁵² GAESA leds dessutom av Raúl Castros svärson, general Luis Alberto Rodríguez López-Calleja.⁵³

---

⁴⁹ Apostolic Journey of his Holiness Pope Francis to Cuba, the United States of America and Visit to the United Nations Organization Headquarters”, 19–28 September, <http://w2.vatican.va/content/francesco/en/travels/2015/outside/documents/papa-francesco-cuba-usa-onu-2015.html>.

⁵⁰ "Cuba releases agricultural data reversing previous growth claim", Reuters, 2018-09-13, <https://www.reuters.com/article/us-cuba-economy/cuba-releases-agricultural-data-reversing-previous-growth-claim-idUSKCN1LT2LV>.

⁵¹ Ley de la Inversión Extranjera, <http://www.parlamentocubano.gob.cu/index.php/documento/ley-de-la-inversion-extranjera/>.

⁵² "Resebolagen kränker Kubadiktaturens offer", Erik Jennische, DN-debatt 2017-11-22.

⁵³ "¿Qué es Gaesa, el consorcio empresarial de los militares de Cuba señalado por Donald Trump y cuál es su peso en la economía de la isla?", Ángel Bermúdez, BBC Mundo, 2017-06-17,

Ett drygt decennium efter Raúl Castros första reformer var ekonomin i lika dåligt skick som när Sovjetunionen försvann i början av 1990-talet.⁵⁴

Några grundläggande reformer av det politiska systemet har inte heller gjorts. Partikongressen 2011, där en stor del av reformpaketet för ekonomin presenterades, antog också en resolution som sa att syftet med reformerna var att "garantera socialismens kontinuitet och oåterkallelighet". Och när Felipe Pérez Roque undertecknade människorättskonventionerna vid FN i New York 2008 infogade han också en förklaring till signaturen som sa att:

"De rättigheter som skyddas enligt denna konvention är fastställda i republikens konstitution och nationella lagstiftning. Statens politik och program garanterar effektivt utnyttjande och skydd av dessa rättigheter för alla kubaner."⁵⁵

Det vill säga: det kubanska kommunistpartiet hade aldrig tänkt förändra grunderna i det ekonomiska eller politiska systemet. Det var inte heller reformprocessens konsekvenser i den kubanska verkligheten som gav det politiska resultatet i relation till EU och USA, utan bilden av reformerna, bilden av att ekonomin höll på att öppnas upp och det gamla gardet lämna politiken. Syftet med att underteckna människorättskonventionerna var inte att anpassa lagstiftningen så att kubanernas rättigheter kunde stärkas, utan att bidra till bilden av förändringsprocessen.

Den avgörande förändringen under de här åren var därför inte några politiska reformer på Kuba, eller ens att det politiska förtrycket avtog, utan att internationella politiker, medier, företag och opinionsbildare slutade prata om det politiska förtrycket och avsaknaden av demokrati på Kuba, och i stället fokuserade de ekonomiska reformerna och möjligheten att ha en dialog med den kubanska regeringen, precis som Raúl Castro hade föresatt sig. Den förändringen gav sedan politisk kraft åt dem som sedan tidigare – alldeles oavsett bevekelsegrunder – försökt förändra politiken gentemot Kuba. Och det lyckades.

<https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-40298131>.

"¿A qué juegan hoy los militares cubanos?", Reinaldo Escobar, 14YMedio 2019-09-15,

https://www.14ymedio.com/opinion/juegan-hoy-militares-cubanos-analisis-Cuba-inversion_extranjera-hoteles-militares-gaesa_0_2729727005.html.

⁵⁴ "There's Only One Way Out for Cuba's Dismal Economy", New York Times, Carmelo Mesa-Lago, 2019-03-28.

⁵⁵ Listan på länder som undertecknat konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna finns i FN:s databas med internationella avtal: <https://bit.ly/2XmYRX8>.

FÖRMÅGAN ATT INGJUTA RÄDSLOR HOS POLITIKER, DIPLOMATER OCH INSTITUTIONER

Om bröderna Castros förmåga att styra omvärldens bild av landet varit ypperlig, har deras kapacitet att skrämja internationella politiker och diplomater varit minst lika avancerad.

Under tiden EU och Kuba förhandlade fram sitt samarbetsavtal 2014 till 2016 bjöd EU inte in kubanska demokratiaktivister en enda gång till formella diskussioner, och kubanska oberoende journalister var aldrig välkomna till presskonferenserna efter de olika förhandlingsrundorna. Visst drack EU-diplomater någon enstaka kaffe med framstående aktivister med allmänna samtal om det politiska läget, men några verkliga politiska diskussioner om innehållet i avtalet ägde aldrig rum.

Efter att förhandlingsdelegationerna undertecknade avtalsutkastet vid en ceremoni i Havanna våren 2016, som speglades i såväl kubanska som europeiska medier, begärde Civil Rights Defenders ut dokumentet för att möjliggöra en politisk diskussion om innehållet innan kommissionen formellt skulle ställa sig bakom det. EU:s utrikestjänst, EEAS, vägrade dock att lämna ut det undertecknade dokumentet, trots att Civil Rights Defenders överklagade beslutet så långt det var möjligt.⁵⁶

Så brukar det inte vara. När EU förhandlade två samarbetsavtal med länderna i Centralamerika under 1990- och 2000-talen deltog såväl europeiska som centralamerikanska civilsamhällesorganisationer i processen. Avtalstexterna garanterar dem också en tydlig formell roll i implementeringen av avtalen.⁵⁷ Det handelsavtal som EU förhandlat fram med länderna i frihandelsområdet Mercosur – Argentina, Brasilien, Paraguay och Uruguay – publicerades på kommissionens hemsida efter att parterna var överens i juni 2019. Parterna går dock fortfarande våren 2020 igenom de juridiska detaljerna, och det framgår tydligt att den publicerade versionen inte är den slutliga. Allmänheten och medierna kan lätt läsa sig till vad avtalet kommer att få för konsekvenser för handel, civilsamhälle, hållbar utveckling, offentlig

---

⁵⁶ Decision of the European Ombudsman in case 789/2016/EIS concerning the EEAS' handling of a request for public access to the "Political Dialogue and Cooperation Agreement" between the EU and Cuba,

<https://www.ombudsman.europa.eu/lt/decision/en/72922>.

⁵⁷ Kommissionens hemsida för relationen till Centralamerika:

<https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/central-america/>.

upphandling, statliga företag med mera. Parlamentsledamöter kan ställa frågor på innehållet till sina regeringar. Alla är välkomna att delta i diskussionen.⁵⁸

Avsaknaden av öppenhet i förhandlingsprocessen med Kuba är alltså ett undantag. Men såväl den kubanska regeringen som EEAS förstod att förhandlingsprocessen inte skulle hålla för en offentlig debatt i Europa, varför hela processen hölls hemlig. Inte förrän kommissionen beslutat att lägga fram avtalsförslaget till rådet senare på hösten 2016 offentliggjordes det. Men då var också möjligheterna att påverka texten över.

Sedan dess har det inte blivit bättre. EU-delegationen i Havanna har fortfarande inga öppna diskussioner med det oberoende civilsamhället om hur avtalet ska implementeras eller hur man ska följa upp skrivningarna om mänskliga rättigheter. Precis som i de allra flesta av EU:s avtal, har avtalet med Kuba skapat en årlig människorättsdialog där parterna kan ta upp problem och utmaningar. Under den första dagen av dialogen träffas representanter för civilsamhället på Kuba och i EU, och under den andra representanter för den kubanska regeringen och EEAS.

I dialogen med det civila samhället får dock endast kubanska och europeiska organisationer som accepteras av den kubanska regeringen delta. På mötet den 2 oktober 2019 i Bryssel, fem och ett halvt år efter att förhandlingarna inleddes, deltog därmed ett halvduzin kubaner från tre organisationer – alla politiskt, ekonomiskt och juridiskt beroende av kommunistpartiet – i ett par studiebesök på belgiska organisationer som arbetar mot våld mot kvinnor.⁵⁹ Någon dialog med europeiska organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter på Kuba genomfördes inte. Och därmed ingen dialog om behovet av yttrandefrihet för att förändra inställningen till våld mot kvinnor, och organisationsfrihet för att kubaner ska kunna organisera sig till försvar för offren för våldet.

Om EU eller dess medlemsstater genomför aktiviteter som strävar mot demokratisering bryter de mot avtalet.

---

⁵⁸ "EU-Mercosur trade agreement: The Agreement in Principle and its texts". Kommissionen skriver: "The texts are published for information purposes only and may undergo further modifications including as a result of the process of legal revision. However, in view of the growing public interest in the negotiations, the texts are published at this stage of the negotiations for information purposes. These texts are without prejudice to the final outcome of the agreement between the EU and Mercosur."

<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2048> (tillgängligt i mars 2020).

⁵⁹ Från Kuba: Asociación Cubana de las Naciones Unidas, Unión de Juristas de Cuba, Federación de Mujeres Cubanas. Från EU: La Voix des Femmes, Vie Féminine asbl, Intermon OXFAM, CARE Internacional. Enligt deltagarlista från EEAS.

Den kubanska regeringens makt över relationen med EU har varit och är total. En av avtalets grundläggande principer är att "alla åtgärder inom ramen för detta avtal ska genomföras i enlighet med parternas respektive konstitutionella principer, rättsliga ramar, lagstiftning, normer och regler". Det är en rimlig princip i ett avtal med en demokratisk stat. Men det avgörande hindret för demokrati på Kuba är just de konstitutionella principerna, att kommunistpartiet är överordnat staten, rättssystemet och samhället, att konstitutionen inte garanterar varken demokrati eller mänskliga rättigheter. Arbete för demokrati och mänskliga rättigheter bryter alltså mot konstitutionens principer – annars är det inte arbete för demokrati. Om EU eller dess medlemsstater genomför aktiviteter som strävar mot demokratisering bryter de mot avtalet. Om EU vill bjuda in europeiska eller kubanska människorättsorganisationer till människorättsdialogen, har Havanna rätt att säga nej.

Det politiska trycket på EEAS att snabbt bli klar med ett avtal, efter att såväl EU som dess medlemsstater engagerats i bilden av att det pågick en förändring på Kuba, var stort. Den kubanska regeringen kunde använda det trycket för att säkerställa att avtalet saknar krav på politiska eller juridiska förändringar på Kuba, och ger den kontroll över alla aktiviteter som genomförs under avtalet och alla relationer till det kubanska samhället.

Den kubanska konstnären Tania Bruguera beskrev i en intervju med Sveriges Radio våren 2018 konsekvensen av den kubanska regeringens kontroll över europeiska kulturinstitutioner som "dubbel censur".⁶⁰ De allt vanligare utbytena mellan internationella kulturinstitutioner och kubanska officiella kulturinstitutioner har lett till att samarbeten med oberoende kubanska konstnärer avslutats. Förr var filmfestivaler, bokmässor och konstbiennaler alltid intresserade av kubanska konstnärer som inte var en del av regimen, berättade hon. Men nu har viljan att bjuda in dem minskat, eftersom deras deltagande omöjliggör samarbeten med de officiella kulturinstitutionerna.

Anledningen till att dessa samarbeten är attraktiva för europeiska kulturinstitutioner är att de tack vare den kubanska regeringens samarbetsavtal med EU och många av medlemsländerna ger tillgång till biståndsbudgetarna som skapats i dessa avtal. En europeisk konsthall eller musikarrangör som vill arbeta med *oberoende* kubanska konstnärer och musiker, som det

---

⁶⁰ "Tania Bruguera om Kubas dubbla censur", Sveriges Radio, 2018-04-25, <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=6932795>

förstås finns i mängder, kommer däremot inte att få tillgång till dessa pengar.

Problemet gäller dock inte bara kulturlivet. Otaliga är de internationella journalister som inte vågar rapportera om det som är viktigt på Kuba. De vet att de inte får journalistvisum igen, att de blir utvisade eller fråntagna sina arbetsverktyg. När en stor grupp aktivister höll demonstrationer över hela landet vintern 2015–2016, och hundratals personer arresterades varje vecka, stod de internationella journalisterna bokstavligen och tittade på, men skrev inte. Reuters korrespondent på Kuba skrev 2015 en hel bok om de ekonomiska reformerna på Kuba, men intervjuade inte en enda fristående kubansk ekonom eller oppositionell som gav ett annat perspektiv på förändringarna än det som den kubanska regeringen förmedlade.⁶¹

*

Den dubbla censuren har de senaste åren kombinerats med en allt mer vulgär och våldsamt metod för att underblåsa internationella aktörers rädsla och osäkerhet inför den kubanska regeringen.

Under många år efter att Organisationen för amerikanska stater, OAS, 1961 uteslöt den kubanska regeringen var dess relation till länderna i regionen komplicerad. Men partierna i den populistiska rörelse som kom till makten från slutet av 1990-talet i Argentina, Bolivia, Brasilien, Ecuador, Nicaragua, Venezuela med flera länder på kontinenten hade starka relationer till det kubanska kommunistpartiet sedan tidigare, och bildade flera nya regionala organisationer: CELAC (länderna i Latinamerika och Karibien), ALBA (Kubas och Venezuelas närmaste allierade) och UNASUR (länderna i Sydamerika). Målet med dessa initiativ var att utesluta USA och Kanada från det regionala samarbetet. Länderna inom ALBA ville också tillsammans med Brasilien sabotera det avancerade människorättsystem som finns inom OAS, och som individer och människorättsorganisationer kan använda när staterna inte respekterar deras mänskliga rättigheter.⁶²

---

⁶¹ Frank, Mark *Cuban Revelations – Behind the Scenes in Havana*, University of Florida Press, 2013.

⁶² "How the Americas Failed Press Freedom", Carlos Lauría, Committee to Protect Journalists 2013-02, <https://cpj.org/2013/02/attacks-on-the-press-how-the-americas-failed-press.php>. "Human Rights: New Threats in the Hemisphere", Americas Quarterly, Rodrigo Uprimny Yepes och Nelson Camilo Sanchez, 2012-11-14, <https://www.americasquarterly.org/fulltextarticle/human-rights-new-threats-in-the-hemisphere/>.

"El ALBA afronta aislado la reforma del sistema de derechos humanos de la OEA", El País, 2013-03-21, https://elpais.com/internacional/2013/03/21/actualidad/1363822960_046935.html.

För att inte politiskt isoleras i regionen, behövde USA och Kanada stärka samarbetet inom OAS. 2009 upphävde OAS därför beslutet från 1961 om att utesluta den kubanska regeringen, och meddelade att den var välkommen tillbaka.⁶³ Raúl Castro deltog sedan vid OAS toppmöte i Panama 2015 och kunde där skaka hand med Barack Obama.

Tillsammans med den kubanska regeringsdelegationen till Panama kom också en stor delegation från de kubanska massorganisationerna – organisationer som den kubanska regeringen byggt upp sedan 1960-talet för att mobilisera olika delar av befolkningen till stöd för revolutionen. Deras huvuduppgift var att förstöra förutsättningarna för kubanska människorättsorganisationer och oppositionella att prata vid den civilsamhälleskonferens som hölls parallellt med toppmötet. Inte ett enda av de officiella seminarierna på konferensen där kubanska aktivister skulle delta genomfördes som planerat. Totalt regeringsvänliga kubaner ställde sig upp och skrek slagord, sjöng ramsor, höll långa tal och försökte skapa bråk med de andra deltagarna. Vid motsvarande toppmöte i Lima, Peru, tre år senare hände samma sak.

Den kubanska demokratiaktivisten Rosa María Payá som var inbjuden till mötet mellan regeringsrepresentanter och civilsamhället, det mest prestigefulla evenemanget under konferensen, berättar att minst hundra kubaner ställde sig upp och skrek.

– De krävde att jag inte skulle få tala. I väg med henne!, skrek de inför alla regeringsrepresentanterna och inför OAS generalsekreterare Luis Almagro. Någon kom till mig och förklarade att om jag gick skulle de sluta, säger Rosa María Payá.

– Den kubanska regeringen är inte intresserad av någon dialog. Att acceptera det går emot dess natur som förtryckare. Den klarar inte av att någon säger emot. Vår existens stör den på djupet. Och så är det inne på ön varje dag.

Efter ett tag fördes Rosa Maria Payá och de andra panelisterna till ett annat rum. Publiken kunde sedan följa mötet via videolänk.

Latinamerikanska människorättsorganisationers ofta romantiska syn på den kubanska regeringen – ett resultat av samma berättelse som under decennier övertygat européer om den kubanska revolutionens framgångar när det gäller vård och utbildning – kantstöttes allvarligt av de båda toppmötena.

---

⁶³ "OAS Revokes Resolution Suspending Membership of Cuba in the Inter-American System", OAS, 2009-06-03, https://www.oas.org/en/media_center/press_release.asp?sCodigo=GA-12-09.

Samtidigt insåg de att det skulle bli mycket svårt att samarbeta med fristående kubanska organisationer när dessa inte ens lämnas i fred utomlands.

Metoden att förstöra internationella möten har uppenbarligen setts som framgångsrik. Hösten 2018 genomförde den amerikanska delegationen till FN i New York ett seminarium om politiska fångar på Kuba.⁶⁴ Redan när USA:s representant till FN:s ekonomiska och sociala råd, ECOSOC, inledde mötet satte Kubas FN-delegation under ledning av ambassadör Anayansi Rodríguez Camejo i gång med att slå i bänkarna, skrika slagord och hålla talkörer. De inbjudna talarna avbröts, stakade sig och såg skärrade ut. Publiken kunde inte höra deras anföranden.

De kubanska diplomaterna fortsatte sabotaget genom hela seminariet. Näst siste talare var Alejandro González Raga, en kubansk demokratiaktivist som 2003 dömdes till 15 år i fängelse. Efter fem år släpptes han på villkor att han gick i exil. När han började tala hade seminariet hållit på i en halvtimme, och de kubanska diplomaterna skrikit hela tiden.

Alejandro González Raga läste hårt och koncentrerat sitt vittnesmål om tiden i fängelset och berättade om situationen för många andra politiska fångar. På videoklipppet ser man hur ilskan och förnedringen stockade sig i kroppen på honom, hur han koncentrerade sig för att de inte skulle komma åt honom.⁶⁵ I åtta minuter läste han, och hela tiden skrek diplomaterna, representanterna i FN för den regering som styrt hans land i sex decennier och som kallar oliktankare för landsförrädare.

Sista talare var Miriam Cardet Concepción, syster till den dåvarande politiska fången Eduardo Cardet. Hon var med på videolänk eftersom hon inte tillåts lämna Kuba. Diplomaterna fortsatte skrika och slå i bänkarna.

Sommaren 2020 var det dags igen. Demokratiaktivisten Ariel Ruiz Urquiola hade hunger- och vattenstrejkat under fem dagar i slutet av juni utanför FN:s råd för mänskliga rättigheter i Geneve för att få tala inför rådet när årsrapporten från den särskilda rapportören mot människohandel diskuterades. Hans mål var att beskriva arbetsförhållandena för personalen i de kubanska

Den kubanska regeringens strategi att ingjuta rädsla i internationella politiker, diplomater, journalister och institutioner har fungerat.

---

⁶⁴ "Jailed for What? Plight of Cuba's Political Prisoners", UN Web TV 2018-10-16.

<https://bit.ly/3dCC7cP>.

⁶⁵ Ibid.

sjukvårdsmissionerna utomlands – som den särskilde rapportören uppmärksammat i ett brev till den kubanska regeringen i slutet av 2019 – och missionernas konsekvenser för sjukvården på Kuba. Han gavs till slut 90 sekunder inför rådet som representant för civilsamhället.

Videospelningen från rådets möte den 3 juli 2020 visar hur Ariel Ruiz Urquiola hinner tala i bara fem sekunder innan Kubas representant i rådet började slå på mikrofonen för att begära ordet.⁶⁶ Kubas representant hävdade att Urquiola inte är medlem i organisationen som ackrediterat honom och därmed inte borde få tala. Ordföranden svarade att allt gått korrekt till och gav ordet åter till Urquiola. Efter ytterligare fem sekunder, avbröt den kubanske representanten honom igen och hävdade nu att ämnet inte hörde hemma på dagordningen. Venezuelas och Kinas representanter läste förberedda anföranden till stöd för Kuba, som uppenbarligen skulle ha lästs upp alldeles oavsett vad Urquiola pratat om. Även Eritrea protesterade mot att Urquiola fått ordet.

Ariel Urquiola fick dock ordet igen, och kunde prata ytterligare fem sekunder innan den kubanska representanten återigen började slå på mikrofonen. Han var nu förbannad och sa att det var oacceptabelt att talaren fortsatte utanför ämnet för diskussionen. Nordkorea gav också sitt stöd.

Ordföranden började vackla och förklarade att Urquiola måste hålla sig till ämnet. Och varje gång Urquiola fick ordet efter det avbröt Kubas representant honom genom att slå på mikrofonen. Kubanen skärpte kontinuerligt tonen gentemot ordföranden, förklarade att inlägget var respektlöst inför rådet och den särskilda rapportören och uppmanade ordföranden att följa reglerna. Efter att spektaklet hållit på i mer än tio minuter men Urquiola inte fått prata mer än kanske 20 sekunder upphackat i en handfull delar, avbröt kubanen igen och frågade ordföranden sarkastiskt och självsäkert "hur länge ska detta få pågå?". Ordföranden var uppenbart skakad och gav Urquiola ytterligare fem sekunder för att avsluta, men inte ens det fick han innan ljudet stängdes av.

Under denna för människorättsrådet mycket pinsamma tillställning var det bara Australiens representant som yttrade sig om att Urquiola borde få hålla hela sitt anförande. Ingen av de sex EU-medlemmarna i rådet använde sina positioner för att ställa sig bakom en enskild kubansk demokratiaktivists rätt att beskriva de kränkningar kubaner utsätts för.

---

⁶⁶ "Boicotean intervención de Ariel Ruiz Urquiola ante Comisión de Derechos Humanos de la ONU", Cubanet 20200703. <https://www.cubonet.org/destacados/boicotean-arie-ruiz-urquiola-cuba-onu/>

Den kubanska regeringens strategi att ingjuta rädsla i internationella politiker, diplomater, journalister och institutioner har fungerat. När EU väljer vem man vill ha en dialog med, väljer man dem som skriker och slår i bänkarna på internationella politiska möten framför dem som vill berätta om förtrycket. Några månader efter att den kubanska FN-ambassadören Anayansi Rodríguez Camejo lett sina underordnade att förstöra mötet om politiska fångar, befordrades hon till biträdande utrikesminister.⁶⁷

Risken att Rodríguez Camejo och den kubanska regeringens andra representanter ska marschera ut från möten, förstöra offentliga seminarier eller avbryta hela det politiska samarbetet med EU gör att diplomater, biståndsaktörer, FN-organ och kulturinstitutioner stänger dörren för de kubaner som öppet arbetar för demokrati, och som varje dag riskerar år i fängelse för sitt engagemang.

*

“Josefina, jag delar din oro”, förklarade Mari Carmen Aponte, Latinamerikachef på amerikanska utrikesdepartementet för sin kubanska motpart Josefina Vidal Ferreiro, “de här människorna är inte som oss alls.”

Donald Trump hade precis valts till president och Fidel Castro dött, när Mari Carmen Aponte i slutet av 2016 ledde en amerikansk delegation till Kuba för att knyta ihop ett antal lösa trådar i det politiska samarbetet mellan USA och Kuba inför maktskiftet i januari 2017. Mari Carmen Aponte avslutade mötet med att ge Josefina Vidal Ferreiro en kram och önska henne lycka till.

Scenen finns i en uppmärksammas artikel i The New Yorker från november 2018 om förhandlingarna som ledde till att Raúl Castro och Barack Obama i december 2014 offentliggjorde att de skulle återetablera de diplomatiska relationerna och utöka det politiska samarbetet.⁶⁸ Den utspelade sig knappt två år före det amerikanska seminariet i FN-skrapan som den kubanska delegationen förstörde, och visar hur centrala aktörer inom Barack Obamas administration kände en starkare gemenskap med den kubanska ledningen än med Donald Trump.

Överenskommelsen mellan Barack Obama och Raúl Castro var ett resultat av att Mari Carmen Aponte och Obamas medarbetare Ben Rhodes sedan 2012 byggt – som de upplever det –

---

⁶⁷ Anayansi Rodríguez Camejo utsågs i januari 2019 till en av tre vice utrikesministrar. <http://www.minrex.gob.cu/es/node/27> (2020-05-23).

⁶⁸ “The Mystery of the Havana Syndrome” Adam Entous och John Lee Anderson, The New Yorker 2018-11-19, <https://www.newyorker.com/magazine/2018/11/19/the-mystery-of-the-havana-syndrome>.

förtroendefulla relationer med Raúl Castros son Alejandro Castro och Josefina Vidal Ferreiro. Dessa relationer ledde sedan till att Barack Obama avvecklade flera av de regler som försvårat amerikansk handel med Kuba och turism till landet. Kuba togs också bort från USA:s terrorlista.

Det nya samarbetet hyllades brett i Latinamerika, Europa och många andra delar av världen, där den amerikanska politiken setts som det viktigaste hindret för reformer på Kuba. USA:s dåvarande utrikesminister John Kerry förklarade i augusti 2015, i samband med att han återinvigde USA:s ambassad i Havanna, att han ville avskaffa embargot.⁶⁹ Han förklarade dock att det var en politisk omöjlighet eftersom de centrala delarna av sanktionspaketet är inskrivna i den så kallade Helms-Burton-lagen, och för att regeringen inte hade en majoritet med sig i kongressen. Även den dåvarande presidentkandidaten Hillary Clinton, Kerrys företrädare som utrikesminister, var tydlig med att hon skulle avskaffa embargot om hon valdes till president.⁷⁰

Om Raúl Castro då velat trycka den amerikanska politiken ytterligare i riktningen mot att avskaffa embargot hade han kunnat besluta om reformer för att stärka de mänskliga rättigheterna i landet, eller i alla fall prata om det. Men inget, tvärtom. Bara veckor efter Obamas besök hade kommunistpartiet kongress och gav det mycket tydliga beskedet att inga fler reformer var aktuella.

Förtrycket av demokrati rörelsen ökade också markant. Inför Obamas besök hade tusentals kubaner demonstrerat varje vecka i flera månader, och flera hundra arresterats gång på gång. Efter partikongressen bytte säkerhetspolisen strategi. I stället för att gripa aktivisterna i samband med demonstrationerna, placerade den agenter utanför deras hus på helgerna som meddelade att om aktivisterna vågade sig ut skulle de åka till arresten med en gång. Antalet politiska fångar ökade också dramatiskt.⁷¹

Efter valdagen den åttonde november 2016 var det definitivt för sent för Raúl Castro att visa förändringsvilja. Donald Trump hade gått till val på en hårdare Kubapolitik, och hade nu dessutom båda kamrarna i kongressen med sig.

Bara några veckor efter valet och Mari Carmen Apontes delegation från amerikanska UD till Havanna och mötet med

---

⁶⁹ "US flag raised over reopened Cuba embassy in Havana", BBC, 2015-08-15, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-33919484>.

⁷⁰ "Hillary Clinton demands Congress repeal Cuban embargo", Politico 2015-07-31, <https://www.politico.com/story/2015/07/hillary-clinton-miami-florida-demands-congress-repeal-cuban-embargo-120875>.

⁷¹ "El número de prisioneros políticos se duplica en este último año, según la CCDHRN", 14ymedio 2020-05-08, https://www.14ymedio.com/nacional/prisioneros-politicos-duplica-ultimo-CCDHRN_0_2213778607.html.

motparten Josefina Vidal Ferreiro, drabbades de första amerikanska diplomaterna och CIA-agenterna i Havanna av det som kom att kallas *The Sonic Attacks*.⁷² Ett tjugotal amerikanska och ett tiotal kanadensiska tjänstemän på Kuba drabbades av svåra hjärnskador efter att plötsligt ha upplevt mycket hårt tryck i huvudet i sina hem eller på hotell. Flera av dem beskrev det som en stark energistråle mot huvudet. Amerikanska sjukhus bekräftade skadorna, och liknade dem vid skadorna från en hjärnskakning. Däremot lyckades de amerikanska myndigheterna inte identifiera orsaken till, eller de ansvariga för, attackerna.

USA:s delegationschef på Kuba Jeffrey DeLaurentis, som varit en av nyckelpersonerna i de nya relationerna, träffade Josefina Vidal Ferreiro och flera andra kubanska UD-tjänstemän under våren 2017. De visade ingen förståelse för problemet, och trodde honom inte när han berättade att hans anställda attackerats och fått allvarliga hjärnskador under sin tid i landet.

När det stod klart att USA inte kunde garantera sina diplomaters säkerhet, drog regeringen ned på bemanningen av ambassaden, från 54 till 18 diplomater. CIA-stationen stängdes, visumhanteringen flyttades först till ambassaden i Colombia och sedan till den i Guyana, och i princip allt samarbete med demokratirörelsen lades på is.

Donald Trumps administration har i stället återgått till en hårdare sanktionspolitik och rullat tillbaka det politiska samarbetet. 2017 infördes sanktioner mot en mängd kubanska företag och ministerier som styrs av den kubanska militären. Dessutom begränsades möjligheten för amerikaner att turista på Kuba. Under 2019 införde den amerikanska regeringen ytterligare ett sanktionspaket mot Kuba och hänvisade till människorättskränkningar och stöd till den venezolanska regeringen. Sanktionerna riktades bland annat mot företag som transporterar olja från Venezuela till Kuba, eller som styrs av den kubanska militären. Kubaner som blivit amerikanska medborgare och vars egendom exproprierats på Kuba, kan numer också stämna företag som handlar med denna, exempelvis hus, fabriker och tomter. Helms-Burton-lagstiftningen har haft denna möjlighet sedan tidigare men den har aldrig implementerats. Ytterligare reserestriktioner har också införts och numer kan bara familjemedlemmar skicka pengar till kubaner, och bara tusen dollar per kvartal. Finansiella transaktioner till och från Kuba har också

---

⁷² "The Mystery of the Havana Syndrome" Adam Entous och John Lee Anderson, *The New Yorker* 2018-11-19, <https://www.newyorker.com/magazine/2018/11/19/the-mystery-of-the-havana-syndrome>.

blivit svårare.⁷³ I december 2019 infördes också förbud för amerikanska fligheter till andra städer på Kuba än Havanna.

Tvivelnsutan drabbar sanktionerna den kubanska regeringen, och därmed även de kubanska medborgarna. Men om den kubanska regeringen hade sina egna medborgares väl för ögonen skulle den låta dem prata och organisera sig fritt, utse sina politiska företrädare i demokratiska val, och fritt styra över sin egen ekonomi. Det borde den göra ändå, oavsett omvärldens politik, men det skulle också leda till att det amerikanska embargot avvecklades. Ansvar för kubanernas fattigdom är den kubanska regeringens, inte USA:s eller någon annans.

*

Donald Trumps Kubapolitik har dock inte bara varit ett bakslag för dem som förespråkat vänskapliga relationer till den kubanska regeringen, utan även för de aktivister som försvarat sanktionerna mot regeringen och handelsembargot. Deras krav har alltid varit att det politiska och ekonomiska trycket utifrån ska kombineras med ett starkt engagemang för demokratiörelsen inne i Kuba. Det är också vad Helms-Burton-lagen säger. Utan aktivt stöd till de organisationer som försöker mobilisera kubanerna, och tydliga fördömanden av förtrycket, kan sanktionerna aldrig fungera som hävstång för demokratisering, är teorin.

Före 2016 hade var och varannan kubansk demokratiaktivist visum till USA vilket även tillät dem resa till andra delar av världen och samla stöd för sitt arbete. De hade också tillgång till internet på USA:s intressekontor. Aktivister gick kurser och använde utrustning för videokonferenser. Nu är i princip allt stöd till demokratiörelsen från ambassaden borta.

Den amerikanska politiken har alltså varken skapat ett brett samarbete med hela det kubanska samhället, från kommunistpartiet till människorättsförsvarare, eller ett konsekvent tryck på regeringen och stöd till demokratiörelsen. Det är svårt att inte se att intresset bakom ljudattackerna var att omöjliggöra för den amerikanska ambassaden att ge demokratiörelsen stöd, när det efter valet blivit klart att Barack Obamas relationspolitik med regeringen inte skulle fortsätta.

*

De överordnade målen med EU:s Kubaavtal är att "befästa och fördjupa förbindelserna mellan parterna" och "uppdatera

---

⁷³ "Cuba: U.S. Policy Overview", Congressional Research Service, 2019-12-20, <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10045.pdf>.

ekonomin och samhället på Kuba".⁷⁴ Europeiska diplomater som skapar en positiv relation till den kubanska regeringen och breda samarbeten, är de som lyckas. Det är inte ett mål med avtalet att Kuba ska bli en demokrati eller reformera lagstiftningen så att den respekterar de mänskliga rättigheterna.

EU:s "gemensamma ståndpunkt", som alltså gällde mellan 1996 och 2016, sa däremot att: "Målet för Europeiska unionen i dess förbindelser med Kuba är att uppmuntra en övergångsprocess till pluralistisk demokrati och respekt för mänskliga rättigheter." Problemet då var inte själva målformuleringen, utan avsaknaden av politiskt arbete för att uppfylla den. Såväl trycket mot regeringen som stödet till demokratiseringen var närmast obefintligt.

För det kubanska kommunistpartiet var den gemensamma ståndpunkten oacceptabel just för att den ifrågasatte dess självpåtagna rätt att styra landet, för alltid. För att Kuba skulle underteckna det gemensamma avtalet var EU alltså tvunget att avskaffa den gemensamma ståndpunkten. Det innebär att EU nu inte har som mål att bidra till förändring av det politiska systemet på Kuba. I avtalet är demokrati och mänskliga rättigheter i stället formulerade som "principer", som parterna åtar sig att skydda. Men den kubanska regeringen har aldrig gjort detta, vilket gör att åtagandet saknar trovärdighet.

När de europeiska diplomater som är ansvariga för relationerna till den kubanska regeringen går in på möten med sina kubanska motparter – som nyss alltså ställde sig upp och skrek i FN-skrapan – måste de först säkerställa att kubanerna sitter kvar vid bordet. De har dessutom redan insett att krav på att demokratiaktivister ska få delta i dialogen, på demokratiska reformer, på att politiska fångar ska släppas kan leda till att relationerna – själva målet med politiken – förstörs.

*

När Federica Mogherini i september 2019 besökte Kuba för sista gången som EU:s höga representant för utrikes frågor, förklarade hon vid öppnandet av mötet med den kubanska regeringen att:

"Kuba står vid ett vägskäl [...] inför stora utmaningar i den ekonomiska moderniseringen i en mycket svår miljö. Att öppna den kubanska ekonomin och övervinna vad president Díaz-Canel har kallat den 'inre blockaden' är av avgörande betydelse."⁷⁵

---

⁷⁴ Avtal om politisk dialog och samarbete mellan Europeiska unionen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Republiken Kuba, å andra sidan, Artikel 2 a och b.

⁷⁵ "Statements by the High Representative/Vice-President during the opening of the second meeting of the European Union – Cuba Joint Council", 2019-09-09,

Inte ett ord om avsaknaden av demokratiska reformer, eller bristerna i lagstiftningen vad gäller mänskliga rättigheter. Det var den ekonomiska moderniseringen som låg henne närmast om hjärtat och hon var oroad av att så lite hände. Den "inre blockad" Miguel Díaz-Canel har pratat om refererar dock inte till systematiska problem i det politiska eller ekonomiska systemet, utan till attitydproblem hos såväl politiska ledare som arbetare.

Men – och precis här finns resultatet av den kubanska regeringens förmåga att styra bilden av landet: Det var just bilden av pågående reformer av det ekonomiska systemet som fick EU och medlemsländerna att drygt fem år tidigare inleda förhandlingar om ett avtal. Att Mogherini nu var i Havanna och konstaterade att det inte pågick några reformer är en historiens ironi.

Två veckor efter besöket och en dag före den människorättsdialog mellan EU och Kuba som genomförs under två dagar varje år, grep den kubanska säkerhetspolisen Kubas mest kända oppositionsledare José Daniel Ferrer. I februari 2020 hölls rättegången i vilken åklagaren yrkade på nio år i fängelse. I början av april föll domen, fyra och ett halvt år i fängelse, men med möjligheten att avtjäna tiden i hemmet. Sex månader av misshandel, falska anklagelser och långa perioder i isoleringscell var över. Men myndigheterna kan fortfarande ta honom till fängelset igen när de vill, utan att gå via en rättegång.

Federica Mogherini krävde aldrig att José Daniel Ferrer skulle släppas innan hennes kommission avgick i november 2019, och hennes efterträdare Josep Borrell gjorde det inte heller. Det är förvisso inte så att Mogherini eller Borrell själva bestämmer över EU:s utrikespolitik, eller ens vad de säger i sina uttalanden. Den höga representanten ska samordna med medlemsländerna i rådet. Men oavsett var besluten fattas, om allt från mindre aktiviteter i Havanna till övergripande ställningstaganden som samordnas med medlemsstaterna, så har den kubanska regeringen lyckats få EU:s representanter att bli rädda för att om de bjuder in fel person till ett möte eller kräver att en uppenbarligen orättvist fängslad oppositionsledare släpps, så kan hela relationsbygget rämna.

<https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/67327/statements-high-representativevice-president-during-opening-second-meeting-european-union-%E2%80%93-en>

FÖRMÅGAN ATT BEHÅLLA MAKTEN ÖVER TIDEN

Kanske började diskussionen 1993 när den argentinske Pulitzerbelönade journalisten Andrés Oppenheimer publicerade boken *Castro's Final Hour*. Sedan dess har i alla fall mycket av diskussionen om Kuba handlat om vad som händer efter att Fidel Castro dör, och sedan 2016 vet vi svaret: *Ingenting*. Och vågar man fråga kubanska demokratiaktivister om vad som händer när Raúl Castro dör, får man bara ett rått skratt tillbaka och ytterligare ett *Ingenting!*. För på Kuba vet alla att den interna politiska dynamiken inte är avhängig enskilda personer; den är avhängig det totalitära systemets kapacitet att avgränsa medborgarnas aktionsradie.

1961 beskrev Fidel Castro inför en grupp kubanska intellektuella på nationalbiblioteket i Havanna utrymmet för vad man kan säga och göra på Kuba:

“Inom Revolutionen allt, mot Revolutionen inget. Mot Revolutionen inget, för Revolutionen har också rättigheter, och Revolutionens första rättighet är rätten att existera. Och inför Revolutionens rätt att vara och existera [...] kan ingen rättmätigt kräva rättigheter mot den.”

Och sedan dess har Fidel och Raúl Castro tillsammans med valda delar av familjen och en svans av lojalister byggt ett politiskt system som mycket tydligt sätter ramarna för “inom” och “mot”, och som definierar vad kubaner kan hoppas på och inte:

Kubaner kan hoppas på ett medlemskap i kommunistpartiet, men inte i något annat parti. Hoppas på en liten kaffeservering på gatan, men inte på en kedja av kaféer över hela landet. Hoppas på dricks i turistindustrin, men inte på att själva turista.

Hoppas på att åka utomlands med regeringens exportprogram av läkare, men inte på en riktig anställning utomlands för äventyrets och pengarnas skull. Hoppas på att läsa nyheter från andra länder på internet, men inte på en riktig kubansk lokaltidning. Hoppas på att läsa allt av Fidel Castros vän Gabriel García Márquez, men inget av hans antagonist Mario Vargas Llosa. Hoppas på reformer av den kommunistiska konstitutionen, men inte på genomgripande demokratisering. Hoppas utses till en plats i nationalförsamlingen för troget arbete i revolutionens tjänst, men inte på att vinna folkets mandat för en ny politik.

Bröderna Castros budskap till dem som hoppas åstadkomma

*När människor
slutar hoppas
på något
större, på
något eget,
slutar de också
ha bråttom.*

något utanför de av kommunistpartiet definierade ramarna har i 60 år varit: "Åk härifrån, landsförrädare! Och gör ni det inte har vi fängelser så det räcker."

Ingen kubansk familj kan i dag drömma om det som många människor i de flesta av Kubas grannländer numer kan hoppas på: att utbildning och hårt arbete ska leda till två jobb med rimliga löner, ett hus, en bil och några dagar på stranden med barnen per år. Minimilönen är 15 dollar och medellönen 40. I Costa Rica är minimilönen som sagt 554 dollar, i Colombia 260⁷⁶ och i Guatemala 390⁷⁷. Enligt FN-organet för Latinamerika och Karibien, CEPAL, minskade fattigdomen i Latinamerika från 45 procent av befolkningen till 28 procent mellan 2002 och 2014. Sedan dess har den positiva utvecklingen avstannat, och de senaste åren till och med gått mot ökad fattigdom.⁷⁸ Coronakrisen kommer dessutom att drabba hela kontinenten mycket hårt. Men när ekonomierna ska byggas upp igen kommer de latinamerikanska familjernas dröm om ett rikt liv i frihet vara det som driver på utvecklingen. För kubanska familjer har det politiska och ekonomiska systemet i landet dock effektivt gjort det omöjligt att drömma rimliga drömmar.

När människor slutar hoppas på något större, på något eget, slutar de också ha bråttom. De resignerar, skuffar drömmarna åt sidan, fokuserar vardagsproblemen och accepterar att stå i kö. På Kuba är det nödvändigt att resignera. För kan man inte stå i kö får man inte tillgång till livets nödtorft. Resignation är en överlevnadsstrategi.

Anledningen till att kubanska familjer tvingats leva med ransoneringsbok i snart 60 år är inte att kommunistpartiet saknar förståelse för vad en fri livsmedelsmarknad skulle göra för tillgången till mat. Anledningen är att så länge kubanerna tvingas stå i kö, har de inte tid till att förverkliga sina drömmar. En regering som kontrollerar medborgarnas tid, kontrollerar också deras aktionsradie.

Om resignationen är den ena sidan av regeringens metod för att kontrollera kubanernas tid är självbedrägeriet den andra; när drömmen ändå finns men bara någon annan, något annat, kan få den att gå i uppfyllelse.

---

⁷⁶ <https://id.presidencia.gov.co/Paginas/prensa/2019/Presidente-Duque-2020-aumento-6-por-ciento-salario-minimo-mensual-subsidio-transporte-980657-pesos-191226.aspx>.

⁷⁷ <https://www.mintrabajo.gob.gt/index.php/dgt/salario-minimo>.

⁷⁸ Panorama Social de América Latina 2019, CEPAL, Naciones Unidas 2019.

<https://www.cepal.org/es/publicaciones/44969-panorama-social-america-latina-2019>. Här på engelska: <https://www.cepal.org/en/publications/44989-social-panorama-latin-america-2019>.

Våren 2014 träffade jag en ung journalist som drömde om att skapa en nyhetstidning på internet som inte skulle vara oppositionell, den skulle bygga på journalistik. Fungerande internet var förstås en förutsättning och jag frågade när hon skulle ha tillgång till internet i mobilen. "Snart, snart, sannolikt i höst", svarade hon. Men inte förrän sent på hösten 2018 hände det, och då hade såväl hon som hennes kolleger redan blivit av med sina anställningar, gripits ett flertal gånger och fått sina datorer och telefoner konfiskerade.

En äldre erfaren demokratiaktivist i exil förklarade för snart tio år sedan för mig att han förundrades över att Raúl Castro inte hade bråttom, för sin egen skull, "det här kan inte fortsätta längre".

Otaliga andra kubaner och internationella aktörer har också självsäkert förklarat att "snart snart" händer det, om bara USA:s sanktioner blir hårdare, eller om bara USA:s sanktioner upphör. Om bara turismen skjuter fart, om bara Fidel dör. Raúl Castro har dock lärt sig att så länge kubanerna sätter sitt hopp till någon annan har han fortfarande tid.

Internationella aktörer kommer inte heller att agera förrän det är bråttom. Avsaknaden av radikala händelser på Kuba, som storskaliga protester, våldsamt förtryck och avrättningar, väpnade konflikter eller öppna interna motsättningar i systemet – sånt man kan hänga upp nyheter och internationell politik på – gör att kubanerna inte ser ut att ha bråttom, att de rent av är nöjda som det är. Andra internationella problem går då före, och så kan det fortsätta.

Revolutionen har varit den enda tillåtna drömmen sedan 1959, när Tage Erlander och Bertil Ohlin styrde i den svenska politiken, och det var flera år kvar till Hylands hörna, Beatles och Berlinmuren. Tron att människor frivilligt lever under samma regering i mer än 60 år innebär inget annat än förakt för de kubanska medborgarna. Avsaknaden av radikala händelser beror på resignationen och självbedrägeriet, på förtrycket av kubanernas drömmar.

*

– Tiden och dess rytmer är fundamentala element i politiken, särskilt i länder som lever i ständig kris, förklarar Antonio Rodiles i Havanna. Han är en av den kubanska demokratirörelsens centralpersoner sedan ett tiotal år.

– Castrismen lärde sig detta snabbt, skaffade sig förmåga att överleva svåra tider och bosätta sig vid makten. De vet att efter stormen kommer lugnet, och överlever de stormen garanterar det

dem en ny period vid makten, vilket i slutändan är deras mål: ackumulera år av kontroll och finjustera sin sociala ingenjörskonst.

I förhandlingarna med EU var den kubanska regeringens strategi att vänta till sig segrarna. De stressade aldrig. Däremot blev EU:s höga representant Federica Mogherini stressad efter att Barack Obama och Raúl Castro i december 2014 offentliggjorde att de kommit överens om att inleda nya relationer. EU hade precis inlett förhandlingarna med Kuba när man såg USA segla förbi i relationsracet. Mogherini åkte snart till Havanna och förklarade tillsammans med den kubanska regeringen att förhandlingarna om ett brett avtal förhoppningsvis skulle vara klara före årets slut.⁷⁹ Kubanerna tackade och tog emot och förstod att de vunnit ytterligare ett par segrar i avtalstexten.

Anledningen till att den kubanska ledningen kan vänta ut segrarna är att EU:s politiker och diplomater måste bli klara för att kunna gå vidare i karriären, för att gå i pension, för att det är nära till nästa val och så vidare. Deras kolleger i totalitära system behöver inte, kan inte, stressa. De har inga livsval att göra, de lutar sig mot motparternas stress tills de når sitt slutliga mål – att ingen ifrågasätter deras rätt att sitta kvar vid makten.

*

När Raúl Castro i april 2016 ställde sig inför kommunistpartiets sjunde kongress gjorde han det med en dubbel politisk jackpot i handen. Bara några veckor tidigare hade EU:s och Kubas förhandlingsdelegationer kommit överens om texten i det gemensamma avtalet, och Barack Obama hade precis besökt honom i Havanna. EU hade gått med på att inte ställa krav på demokratisering och USA hade inlett en diplomatisk fredsprocess. Raúl Castro visste att när demokratiskt valda politiker gjort den typen av åtaganden krävs väldigt mycket för att de ska ändra sig. Kommunistpartiets politiska utrymme hade alltså växt.

Partikongressens huvudbudskap blev att ytterligare ekonomiska reformer än de som presenterats vid kongressen 2011 inte var på väg. Raúl Castro läste upp partiets centralkommittés rapport till kongressen, som förklarade att reformerna hade skapat oro i partiet för att kapitalismen var på väg tillbaka, att produktionsmedlen ska ägas av folket, och att reglerna om utbud

---

⁷⁹ "La UE y Cuba esperan concluir el capítulo económico de su acuerdo en próxima ronda de negociación en diciembre", Diario de Cuba, 2015-10-22.
http://archivo.diariodecuba.com/cuba/1445513662_17643.html.

och efterfrågan inte ska undergräva principen att ekonomin ska vara planerad.⁸⁰

Han tog också upp att Kuba attackeras från omvärlden med kravet att "vi ska dela upp oss i flera partier i enlighet med den heliga borgerliga demokratin". Men de ska inte få "förvirra oss", sa han. "Lyckas de någon dag fragmentera oss, skulle det vara början på slutet för vårt fosterland, för Revolutionen, socialismen och den nationella självständigheten."

Trots att Raúl Castro bara några veckor efter sina två stora politiska framgångar tydligt stängde dörren för alla djupgående ekonomiska och demokratiska reformer, lät han ändå de förhoppningsfulla och självbedragna såväl på som utanför Kuba behålla ett halmstrå. Mot slutet av talet förklarade han behovet av förnyring i partiet: "glöm aldrig att vid slutet av den sovjetiska epoken, som vi värderar och älskar som alltid, dog tre förstesekreterare i partiets centralkommitté under en kort period".

Nya krafter behövde ta vid på Kuba för att det politiska systemet inte skulle dö som det sovjetiska efter Brezjnev, Andropov och Tjernenko, förklarade han och lovade tidsbegränsade mandat och åldersgränser uppåt, och att reformerna som skulle öka rörligheten i partiet också skulle införas i staten. Och här kom halmstrået; för att ändra rörligheten i de statliga strukturerna behövdes en reform av konstitutionen, och i den reformen skulle även andra frågor kunna föras in. Socialismen och enpartisystemet skulle inte röras, sa han, men ändå: Bara med löftet om högst marginella reformer skapade han ytterligare en tidsfrist, där omvärlden kunde prata om att det pågick reformer och att det inte var läge att ställa krav.

*

"Kuba är en enpartidemokrati där val äger rum på kommunal, provinsiell och nationell nivå."

Det hävdar EU i sin årsrapport om demokrati och mänskliga rättigheter i världen för 2016.⁸¹

1 november 2017 började avtalet mellan EU och Kuba att implementeras. Några veckor senare, den 26 november, inleddes den kubanska valprocessen. Processen sträcker sig över flera månader och först väljs de kommunala församlingarna. Till dessa finns det flera kandidater till varje mandat, men för att få ställa upp måste man ha nominerats av en majoritet i sitt lokala valdistrikt.

---

⁸⁰ "El desarrollo de la economía nacional, junto a la lucha por la paz y la firmeza ideológica, constituyen las principales misiones del Partido", Det kubanska kommunistpartiets centralkommittés rapport till partiets sjunde kongress presenterad 16 april 2016, Granma 2016-04-17.

⁸¹ EU Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2016.

Omröstningen på nomineringsmötet sker med handuppräckning vilket gör att de som vill rösta på någon från oppositionen behöver visa det offentligt. Sedan 1976, när de första valen hölls på Kuba efter revolutionen, har inte en enda person som står för en annan politik än kommunistpartiet fått kandidera till de kommunala församlingarna.

Nästa steg var att de nyvalda kommunala församlingarna, tillsammans med kandidatkommissioner bestående av de officiella massorganisationerna, utsåg kandidaterna till provinsförsamlingarna och nationalförsamlingen. I "valen" till dessa församlingar fanns det sedan bara en person till varje mandat. I mars 2018 hade kubanerna möjligheten att rösta på den enda kandidaten, annullera sin röst, rösta blankt, eller stanna på sofflocket. I de valkretsar där den enda kandidaten inte fick 50 procent av rösterna, utsåg kandidatkommittén en ny kandidat som fick söka väljarnas stöd några veckor senare.

I april 2018 sammanträdde nationalförsamlingen för första gången efter valet. I omröstningen om presidentposten "fick Miguel Díaz-Canel 99,83 procent av de avlagda rösterna", förklarade kommunistpartiets tidning Granma.⁸² Det var alltså bara en enda ledamot som inte röstade för honom.

Raúl Castro berättade i sitt tal när han överlämnade presidentposten i landet hur han och José Ramón Machado Ventura, en annan av revolutionens dinosaurier, i början av 2000-talet arbetat med ett dussin yngre personer i partiet för att se vem som skulle kunna ta över stafettpipen.⁸³ En efter en föll de andra bort, beskrev han, och kvar fanns nu bara den bästa, Miguel Díaz-Canel. I nästa andetag förklarade Raúl Castro att han själv skulle sitta kvar som generalsekreterare i kommunistpartiet till dess nästa kongress 2021.

På försommaren presenterade han sedan det utkast till ny konstitution som en grupp i partitoppen arbetat med sedan partikongressen 2016. Under hösten samlade man in ändringsförslag från medlemmar i kommunistpartiet och massorganisationerna. Ett antal ändringsförslag togs med i en ny version som presenterades i slutet av året. Bland annat beskrev artikel fem i Raúl Castros förslag till konstitution kommunistpartiet

---

⁸² "Díaz-Canel tomó posesión de su cargo como presidente", Granma, 2018-04-20, <http://www.granma.cu/elecciones-en-cuba-2017-2018/2018-04-20/la-certeza-de-ser-fiel-20-04-2018-04-04-51>.

⁸³ "Raúl Castro: La unidad, principal arma de los cubanos". Tal inför nationalförsamlingen 2018-04-19, Radio Rebelde 2018-04-20, <http://www.radiorebelde.cu/discursos-raul-castro/raul-castro-unidad-principal-arma-cubanos-20180420/>.

som "marxist-leninistiskt", medan partiet i den konstitution som senare godkändes beskrivs som "marxistiskt och leninistiskt", eftersom marxism-leninism kan ge associationer till stalinism.⁸⁴ Den centrala passagen i artikeln är dock att partiet definieras som: "den ledande politiska kraften i samhället och staten".

Konstitutionen ger också medborgarna "rätt att kämpa med alla medel, inklusive väpnad kamp, när ingen annan möjlighet återstår, mot alla som försöker störta den politiska, sociala och ekonomiska ordningen som upprättats genom denna konstitution".

Det är kommunistpartiets stat, och medborgarna har rätt att använda våld mot dem som försöker ändra på det.

Kubanska demokratiaktivister trodde aldrig att arbetet med den nya konstitutionen skulle leda till några avgörande förändringar i det politiska systemet. Men texten är även en besvikelse för sympatisörer till den kubanska revolutionen. I två analyser av konstitutionen gjorda av professorer i konstitutionell rätt från Havannas universitet respektive universitetet i Valencia, Spanien,

Men det viktiga är att förändringarna inte betyder något i den politiska verkligheten

är avsaknaden av verkliga reformer tydlig.⁸⁵ De konstaterar båda att den nya konstitutionen förvisso erkänner fler rättigheter än den förra. Rättigheterna till fri rörlighet, information, dubbelt medborgarskap, arbete, bostad, vatten, mat och ren miljö, även rättigheterna inom rättssystemet stärks. Dessutom stärks äganderätten. Men de konstaterar också att konstitutionen inte innehåller någon oberoende instans som vakar över att staten respekterar rättigheterna.

Den byråkratiska och sovjetiska stat som byggdes på 1970-talet, i vilken nationalförsamlingen träffas några dagar två gånger per år för att i huvudsak enhälligt rösta igenom det som statsrådet redan beslutat, består som tidigare. Den nya konstitutionen centraliserar dessutom makten, tvärt emot vad många internationella observatörer hoppats, genom att ta bort valet till

---

⁸⁴ "¿Cuáles son los principales cambios en el Proyecto de Constitución?", Cuba Debate 2018-12-21,

<http://www.cubadebate.cu/especiales/2018/12/21/cuales-son-los-principales-cambios-en-el-proyecto-de-constitucion/#.XidQNF0kWo>.

⁸⁵ "Cuba tiene nueva Constitución: ¿qué es lo próximo?", Teresa García Castro och Raudiel Peña Barrios, WOLA, 2019-04-10,

<https://www.wola.org/es/analisis/cuba-tiene-nueva-constitucion/> och "La constitución cubana de 2019: Un análisis crítico", Albert Noguera Fernández, UNED. Revista de Derecho Político N.º 105, mayo-agosto 2019, s. 361-396.

provinsförsamlingarna och ersätta dem med ett råd och en guvernör som utses av presidenten i landet.

I den nya konstitutionen är språket modernare, och många artiklar som provocerade i den tidigare texten har försvunnit eller formulerats om. Artikel 39c i den tidigare konstitutionen förklarade att "det konstnärliga skapandet är fritt så länge dess innehåll inte går emot Revolutionen", i den nya säger artikel 32h att staten främjar det fria konstnärliga skapandet "i enlighet med de humanistiska principerna som ligger till grund för statens kulturpolitik och värderingarna i det socialistiska samhället".

Men det viktiga är att förändringarna inte betyder något i den politiska verkligheten. Även om konstitutionen säger att medborgarna har yttrandefrihet, så är det uppenbart att de aldrig haft det, och att kommunistpartiet aldrig tänkt att de ska ha det.

Tre månader efter att nationalförsamlingen godkänt den nya konstitutionen antog den också en ny vallag. Inte heller den innebär några verkliga förändringar. Alla kandidater kommer fortfarande att godkännas av olika kandidatkommissioner som styrs av massorganisationerna som i sin tur lyder under kommunistpartiet. I valet till nationalförsamlingen, som utser statsrådet och presidenten, kommer det bara att finnas en kandidat till varje mandat. Och även om detta räcker för att det aldrig ska finnas några kandidater som står för någon annan politik än kommunistpartiets, så säger den nya vallagen tydligt att valsystemet "lyfter fram kandidaternas kapacitet, värderingar, meriter och prestige som de enda element väljarna ska ta i beaktande när de lämnar sin röst", och "utesluter all form av individuell valpropaganda och alla andra åtgärder som syftar till att påverka väljarnas beslut till stöd för eller emot någon kandidat".⁸⁶ Och vips försvann hela poängen med ett politiskt val, att medborgarna ska kunna välja mellan kandidater som lovar att arbeta för olika politiska beslut.

Om de skrivningar om mänskliga rättigheter och demokrati som finns i avtalet mellan EU och Kuba verkligen betydde något, borde EU ha påpekat det uppenbart odemokratiska i valprocessen 2017 och 2018, utnämmandet av Miguel Díaz-Canel till president och den nya vallagen, och krävt att den nya konstitutionen skulle innehålla funktioner som garanterar kubanernas mänskliga rättigheter. Men det var helt tyst. I stället agerade den kubanska regeringen blixtnabbt efter att ha fått det avtal med EU den ville ha, reformerade regeringen, konstitutionen och valsystemet på 18 månader, och ställde EU inför ett fait accompli. Ska EU nu komma

---

⁸⁶ Art. 85.

och säga att konstitutionen och valsystemet inte är demokratiska nog? Det är för sent.

*

I en fungerande demokrati är tiden uppdelad i slottar, mandatperioder, som måste utnyttjas, varenda en. I länder där regeringen har totalitär kontroll finns det inga braskande rubriker eller journalistiska drev, ingen kris är utanför det normala och därmed har regeringen ingen press på sig att agera snabbt.

–Den kubanska regimens förmåga att hantera tiden, att den aldrig får panik, alltid kan skjuta upp, har den lärt ut också till sina allierade i Venezuela och Nicaragua, säger den kubanska demokratiaktivisten Antonio Rodiles.

Latinamerikas, EU:s och USA:s mycket svaga svar på det snabbt växande förtrycket av den politiska oppositionen i Venezuela och den ekonomiska kollapsen sedan 2014 berodde till stor del på att den venezolanska regeringen hela tiden förklarade att man ville ha förhandlingar med oppositionen.

Det är en strategi som triggar demokratiska politikervilja till dialog, och därmed skapar nya processer och tidsfrister. Den venezolanska regeringen fick diplomaterna, förhandlingsexperterna och konfliktlösarna på sin sida. Spaniens förre premiärminister José Luis Rodríguez Zapatero, Colombias förre president Ernesto Samper, påven, Dominikanska republiken, Norge och Barbados erbjöd sina tjänster. Hela det dialogindustriella komplexet, som en cynisk aktivist beskrev dem, kallade på oppositionen.

Oppositionsledare hävdade samtidigt att de inte kunde förhandla med en regering som satte fler och fler av deras partivänner i fängelse. De krävde internationellt stöd för att ett antal förutsättningar – som frisläppande av alla politiska fångar, en ny valkommission och löften om demokratiska val – skulle uppfyllas före förhandlingarna. Svaret de fick var att allt skulle ligga på förhandlingsbordet om de bara kom. Gång efter annan stod påven, Zapatero, grannländerna eller någon annan där och tryckte på för att oppositionen skulle sätta sig ned, och därmed ge den venezolanska regeringen ännu ett par månader eller år vid makten.

Denna kubanska dialogstrategi strävar efter att flytta fokus från den verkliga konflikten till en påhittad. Den påhittade konflikten står mellan två jämlika parter som har olika intressen. Genom dialogen blir dessa intressen erkända, och konflikten kan lösas genom ett avtal om en ny relation mellan parterna.

Men det är inte konflikterna mellan Kuba och USA, eller mellan den venezolanska regeringen och oppositionen, som behöver lösas för att garantera kubanernas och venezolanernas mänskliga rättigheter, eller ens ta länderna ur deras decennier långa ekonomiska kriser. Det är konflikten mellan de kubanska medborgarna och den kubanska staten som måste upp på bordet, och den mellan de demokratiska institutionerna beskrivna i den venezolanska konstitutionen, och de icke-konstitutionella militära och politiska strukturer som Hugo Chávez skapade och Nicolás Maduro nu styr över. För att lösa dessa, de verkliga konflikterna, som bestämmer förutsättningarna för kubaner och venezolaner att leva sina liv, är det de politiska och juridiska systemen i Kuba och Venezuela som behöver förändras. Om de internationella förhandlarna beskrev de verkliga konflikterna på Kuba och i Venezuela korrekt, skulle det också bli tydligt vem som är ansvarig för den kris som uppstått och hur den skulle kunna lösas.

Men det ser inte ut att ske. Genom att engagera de centrala aktörerna i omvärlden i en förutsättningslös dialog om de mänskliga rättigheterna på Kuba, och en förhandlingsprocess mellan Nicolás Maduro och en allt mer förtryckt och förtvivlad venezolansk opposition, har de koalitioner av militärer, byråkrater och partieliter som styr Kuba och Venezuela vunnit tid och utrymme för att säkra sin egen makt. Det är de som sätter agendan och ser till att det internationella fokuset ligger på dialog- och förhandlingsprocesserna. Samtidigt har de reformerat staten, valsystemet och ägandeförhållandena över ekonomin på Kuba, och under 2020 kommer Nicolás Maduro att intensifiera kampen mot den venezolanska nationalförsamlingen, den enda institutionen i landet med demokratisk legitimitet kvar.

Sedan hösten 2019 har Nicolás Maduro försökt köpa eller pressa över den ena oppositionella grupperingen efter den andra för att skapa en lojal opposition som inte ifrågasätter hans legitimitet som president. När denna lojala opposition är tillräckligt stor kommer han att utlysa val till nationalförsamlingen. Avsaknaden av förutsättningar för att valet ska bli demokratiskt kommer att göra att den demokratiska oppositionen inte ställer upp. Snart kommer

De nya breda relationerna med Europa har givit den kubanska regeringen det utrymme den behöver för att göra slut på alla organiserade krav på demokratisering.

då venezolanerna att resignera för att orka stå i kö. Ingen bör då bli förvånad om det med tiden kommer en trevare från Caracas till EU om det kanske skulle finnas intresse för ett avtal. För om Kuba har ett borde väl Venezuela också få ett?

*

De nya breda relationerna med Europa har givit den kubanska regeringen det utrymme den behöver för att göra slut på alla organiserade krav på demokratisering. Det kommer inte att ske med avrättningar eller långa fängelsestraff, utan med kontinuerligt och lågintensivt förtryck; trakasserier dag efter dag som gör livet omöjligt för dem som säger emot.

Mellan juni 2019 och januari 2020 greps demokratiaktivisten María Elena Mir Marrero nio gånger av säkerhetstjänsten, vid varje förhör hotades hon med ett långt fängelsestraff. Tre av gripandena gjordes för att förhindra henne att delta i evenemang utomlands. När hon senare spred ryktet att hon skulle gå i exil lät polisen henne resa, men grep henne igen när hon reste tillbaka till Havanna. Säkerhetspolisen förklarade förvånat för henne att de låtit henne resa för att hon skulle stanna utomlands.

Vid minst tre av gripandena har hon dessutom blivit misshandlad. I september 2019 stormade säkerhetspolisen in i hennes hem och vände upp och ned på allt. De kallade det husrannsakan men hade inte med sig något tillstånd, och tog inte bara med sig hennes dator, telefon, skrivare och arbetspapper, utan också mat och pengar.

– De vill visa för alla runt omkring dem som förtrycks och förnedras att de har rätt, att de kan göra vad de vill med vem som helst, säger María Elena som sedan 1990-talet engagerat sig för människors rättigheter i kommunen Guanabo utanför Havanna.

– De säger att vi är några små grupper av banditer. Men de har förlorat det utrymmet nu, människor som bor här känner till min etik, och vet att jag kommer att försvara dem.

María Elena Mir Marrero är bara en av många som utsätts för detta systematiska förtryck. När jag pratar med henne är det precis i början av coronakrisen på Kuba och hon har varit instängd i påtvingad karantän i ett par veckor.

– Säkerhetspolisen har två mål när de griper mig, att jag ska ge upp arbetet i oppositionen och sluta "förvirra samhället", som de säger, eller att jag ska lämna landet. Jag lämnar gärna Kuba för att bo några år utomlands, men först när det är fritt och demokratiskt. Så länge kommunismen är här, är jag det också, säger hon.

Regeringens mål med förtrycket är att alla som tänker annorlunda slutar med det, att hela oppositionen försvinner.

I februari 2020 beviljade den Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter en så kallad *försiktighetsåtgärd* för María Elena Mir Marrero.⁸⁷ Kommissionen säger att hon befinner sig i en allvarlig och akut situation, att hennes rätt till liv och till personlig integritet är allvarligt hotade, och begär att regeringen garanterar hennes rätt till liv och personlig integritet för att hon ska kunna fortsätta sitt arbete som människorättsförsvarare. Kommissionen kräver också att Kuba samarbetar med María Elena om åtgärderna, och utreder händelserna som ligger till grund för hotet så att de inte upprepas.

– Några dagar senare knackade säkerhetspolisen på dörren igen och tog med mig till polisstationen för att prata om *försiktighetsåtgärden*. 'Vi torkar oss i röven med försiktighetsåtgärder, och med din två gånger', sa major Alejandro, som ansvarar för mitt fall på säkerhetstjänsten, säger María Elena.

Även om María Elena och många andra öppet utmanar regeringen och kräver demokratiska reformer, så leder den dubbla censuren till att diplomater och biståndsorganisationer är hänvisade till att samarbeta med harmlösa grupper som diskuterar hbtq-frågor, rasism och jämställdhet inom det av kommunistpartiet kontrollerade systemet. Och om européerna sätter sina förhoppningar till dem, så kommer de snart titta på varandra, skaka på huvudet och säga "Det här kommer att ta tid, lång tid". Precis vad Raúl Castro hoppats på.

---

⁸⁷ Medida cautelar, Resolución 13/20, MC 3/20 - María Elena Mir Marrero, Cuba, Comisión Interamericana de Derechos Humanos, 2020-02-05, <https://oas.org/es/cidh/decisiones/cautelares.asp>.

FÖRLUSTEN

I 60 år har de kubanska revolutionärerna övat på hur de ska göra för att sitta kvar vid makten. Allt de gjort och gör har det överordnade målet, och det är djupt förankrat i den politiska och militära hierarkin. Kommunismen var aldrig Fidel Castros mål, den var hans medel för total kontroll. Med kommunistpartiets organisation och politiska ideologi har han och hans efterföljare lagt under sig ekonomin, kulturen, byråkratin, servicen, medierna och massorganisationerna. Sedan Raúl Castro tog över har militären fått en allt viktigare roll och styr nu över de två centrala inkomstkällorna: turismen och relationen till Venezuela. Individerna i systemet styrs med direkta instruktioner om det behövs, om inte med indirekta: rädslan, självcensuren och den precisa kunskapen bland alla kubaner om var gränsen för individernas aktionsradie går.

Kubanska regeringstjänstemän som hanterar relationen till omvärlden har fostrats och tränats i denna totalitära politiska struktur, och de har ett överordnat mål för arbetet: att försvara det politiska systemet. När de möter sina europeiska motparter – som vuxit upp i en fullfjädrad demokrati, fått sin politiska skolning i ett idealistiskt politiskt parti eller en fristående människorättsorganisation, arbetat några år med bistånd på FN och avverkat ett par ambassader i Sydamerika eller Östafrika – i en förhandling eller dialog sker det inte på lika villkor. Parterna är inte jämlika. Kubanerna förhandlar på liv och död, européerna för att gå vidare i karriären. För kubanerna är det inte svårt att se var de röda linjerna går, för européerna kostar det inte mycket att rucka lite på principerna för att komma vidare.

Under förhandlingarna med EU behövde kubanerna därför bara förhålla sig till det överordnade målet. Européerna behövde däremot förhålla sig en mängd svåra och motstridiga förutsättningar: att det fanns en politisk övertygelse i Europa om att det pågick en förändring på Kuba, att det uttryckliga målet med förhandlingarna var att skapa en positiv relation till den kubanska regeringen, att förhandlingarna var under tidspress på grund av att politiskt arbete i en demokrati alltid är det, och att EU och USA konkurrerade i relationsbyggandet med den kubanska regeringen och inte samarbetade för att demokratisera landet. Resultatet blev

I 60 år har de kubanska revolutionärerna övat på hur de ska göra för att sitta kvar vid makten.

förnedring, en utklassning så stor att européerna hittills inte ens märkt vad de förlorat. Efter sex år av förhandlingar och dialog med den kubanska regeringen har EU:

- avskaffat målet att Kuba ska bli en demokrati
- stängt ute europeiska och kubanska organisationer och politiker från möjligheten att diskutera det gemensamma avtalet
- beskrivit Kuba som en "enparti-demokrati" i sin egen rapport om demokrati och mänskliga rättigheter i världen⁸⁸
- godtagit att valet som ledde fram till generationsskiftet och den nya konstitutionen inte bryter mot skrivningarna om demokrati och mänskliga rättigheter i avtalet
- accepterat att radikalt hårdare förtryck av demokrati rörelsen inte heller bryter mot avtalet
- givit den kubanska regeringen makten att bestämma vilka europeiska och kubanska organisationer som får vara med i människorättsdialogen
- låtit Havanna bestämma vilka europeiska organisationer som får bedriva biståndsprojekt i Kuba
- givit den kubanska regeringen ett brett bistånds- och handelsavtal som bara gynnar regeringens lojala aktörer
- avstått från att kritisera den kubanska militärens och säkerhetstjänstens deltagande i förtrycket i Venezuela
- anklagat sig själv för att ha bidragit till Kubas isolering, trots att EU och dess medlemsstater alltid varit emot USA:s embargo och alltid haft ambassader på Kuba
- inte en gång gjort ett kraftfullt uttalande om att förtrycket av mänskliga rättigheter på Kuba är oacceptabelt.

Vad har då kubanerna fått ut av avtalet och dialogen? Inget. Den kubanska regeringen har inte genomfört eller utlovat några genomgripande ekonomiska eller politiska reformer sedan avtalet blev klart. Den kubanska regeringen har i stället för en öppen dörr sett ett möjligheternas fönster, och i rask takt reformerat kommunistpartiet, regeringen, konstitutionen och valsyste­met med målet att stärka enpartisyste­met, inte luckra upp det.

Inom såväl EEAS som medlemsstaterna har man förstås insett detta, och ingen pratar längre om islossning eller reformprocess. Det finns fortfarande inget utrymme för europeisk politisk påverkan på Kuba.⁸⁹ EEAS:s pressmeddelanden efter toppmöten

⁸⁸ EU Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2016.

⁸⁹ Om man tror att det var pengar från turismen – den sektor som är mest tillgänglig för internationella investeringar – som drev EU att sluta avtalet med Kuba så är det inte mycket det handlar om. De fem miljoner turister som besökte Kuba 2018 bidrog med 3 miljarder USD, 3 procent av Kubas officiella BNP. Sverige tog samma år emot sju miljoner turister, som genererade

och människorättsdialoger med den kubanska regeringen är tomma på slutsatser. Samtidigt har EU öppnat sig för alla andra totalitära regeringar runt om i världen som vill ha politiskt erkännande, bistånd och handelsavtal. Fyra år efter att avtalet blev klart är det omöjligt att förstå vad det har tjänat för syfte.

HOPPET

Den kubanska regeringen behöver kapital för att visa för befolkningen att det finns ett ljus i tunneln. Den behövde det före coronakrisen och är i desperat behov av det nu. Därför kommer den med största sannolikhet att vända sig till de stora internationella partners den har: Kina, Ryssland och EU, för att se vilka resurser som kan finnas tillgängliga. Och den kommer att göra allt för att hitta länder som vill betala för sjukvårdstjänster. Handeln med Ryssland och Kina har ökat de senaste åren, men i huvudsak genom import av olja och konsumtionsvaror. Båda länderna har också gjort investeringar i Kuba för att modernisera ekonomin. Men det finns inga förutsättningar för att Kuba ska kunna exportera de volymer som behövs för att finansiera importbehoven. Att Ryssland eller Kina skulle göra ett ekonomiskt åtagande motsvarande Venezuelas 2012 är helt osannolikt.⁹⁰

Den kubanska regeringen kommer säkerligen också att närma sig EU och dess medlemsstater. Och då närmar vi oss också syftet med denna rapport: att visa hur den kubanska regeringen arbetat för att vinna framgångar i förhandlingarna med EU, och varför det vore olyckligt om den kubanska regeringen lyckades lika väl i förhandlingarna denna gång.

När det gäller humanitärt stöd behöver EU och medlemsländerna hitta former för hur stödet kan fördelas så att det kommer alla medborgare till del, och inte bara dem som regeringen vill prioritera. Men det är i utvecklingsbiståndet som det verkligen avgörs om EU ska kunna bidra med något långsiktigt positivt på Kuba. För att lyckas med det måste EU konstatera att det rådande politiska och ekonomiska systemet inte går att bygga vidare på. Där finns ingen lösning på den kubanska krisen. Budskapet till regeringen måste då vara mycket tydligt: för att det ska bli något europeiskt stöd, och för att det stödet ska bidra till en utveckling som gynnar landet, måste de kubanska medborgarna få vara med och bestämma hur resurserna ska användas och hur ekonomin ska utvecklas. De måste få säga vad de tycker och välja sina egna företrädare. De måste också få makten över sin egen arbetskraft, och själva bestämma hur de ska försörja sig.

Om den kubanska regeringen inte vill ge sina medborgare den möjligheten så kan EU inte tvinga den, men då finns det gott om

---

⁹⁰ "El impacto en la economía cubana de la crisis venezolana y de las políticas de Donald Trump", Carmelo Mesa-Lago och Pavel Vidal Alejandro, Real Instituto Elcano, 2019, s. 24. "¿Como podría salir de la recesión en 2020 agravada por el Covid-19?" Centro de Estudios Convivencia, Carmelo Mesa-Lago, 2020-04-30, <https://centroconvivencia.org/convivencia/economia/11625/podria-cuba-salir-la-recesion-2020-agravada-covid-19-carmelo-mesa-lago>.

andra länder där medborgarna både har frihet att bestämma vilka som ska styra landet och ett ekonomiskt system som tillåter dem att använda sina egna resurser efter eget huvud, och som också har stora behov av europeiska biståndspengar.

*

Östtyska Stasi förutsåg aldrig revolutionerna 1989. Den tunisiska säkerhetstjänsten hade inte en chans mot upproret vintern 2010–11. Decennier av politiskt våld, folkmord och krig lyckades aldrig släcka hoppet om frihet i Sudan där det politiska systemet nu tycks förändras i grunden. Inga av dessa radikala förändringar var konsekvenser av europeisk eller amerikansk utrikes- eller biståndspolitik. Och varken USA eller EU kommer att demokratisera Kuba heller.

Friheten kommer till Kuba när kubanernas drömmar övervinner resignationen, när kubaner slutar ge ansvaret för framtiden till någon annan och när deras gemensamma kraft för förändring av det politiska systemet är starkare än regeringens kraft att bevara status quo. Detta är inte kraften bakom just demokratisering på Kuba, utan kraften bakom all demokratisering. Ingen vet förstås när det sker, men det går sannolikt snabbare om EU och dess medlemsstater slutar ge den kubanska regeringen vad den behöver för att sitta kvar vid makten.

arenaidé